

Зміст

Про авторів.....	2
ПРОЛОГ	3
Розділ 1. <i>Шукай шляхи!</i>	5
Розділ 2. <i>Знайди свого Вчителя</i>	8
Розділ 3. <i>Ораторство – матір професій сучасності</i>	11
Розділ 4. <i>Не святі горшки ліплять</i>	15
Розділ 5. <i>У знанні – сила!</i>	19
Розділ 6. <i>Усе, що нас не вбиває, робить нас сильнішими</i>	23
Розділ 7. <i>Помста – це страва, яку подають холодною</i>	27
Розділ 8. <i>Поговоримо про кохання!</i>	30
Розділ 9. <i>Запрошення на танець</i>	36
Розділ 10. <i>Зачин, середина і почин</i>	39
Розділ 11. <i>Увага! Я виходжу</i>	43
Розділ 12. <i>Спонукайте до дії</i>	47
Розділ 13. <i>Все минає</i>	51
Розділ 14. <i>Важливі якості</i>	54
Розділ 15. <i>Тягар минулого і виклик сьогодення</i>	58

Розділ 16. <i>Сила погляду</i>	62
Розділ 17. <i>Дивись мені в очі!</i>	67
Розділ 18. <i>Мовчання – золото</i>	69
Розділ 19. <i>Небезпечно!</i>	73
Розділ 20. <i>Гарний жест</i>	78
Розділ 21. <i>Чітко і ясно</i>	81
Розділ 22. <i>Не будь нудним</i>	84
Розділ 23. <i>Італійське кіно</i>	87
ЕПІЛОГ	93

Про авторів

ПОЛЯКОВ В'ячеслав Петрович (нар. 08.03.1970, м. Дніпро, Україна), веде активну творчу діяльність. Телепродюсер і керівник студії «Кіно і Телебачення» («КіТ»), знімає кліпи, фільми та серіали («Кумедні» (аналог «Єралаша»), «Кожен здатний»). Проводить тренінги та майстер-класи з ораторської та акторської майстерності, письменницького мистецтва.

Як і багато відомих людей, працює в івент-бізнесі: веде концерти, шоу-програми, корпоративи, ювілеї.

Автор багатьох літературних творів.

Позиціонує себе так: *«Я український Євген Гришковець (як письменник) і Радислав Гандапас (як бізнес-тренер)»*.

ВАХНЕНКО Олена Володимирівна (род.25 червня 1983 р, м Київ, Україна) пише практично все своє свідоме життя, з самого дитинства. Літературна творчість стала і її хобі, і професією, і навіть сенсом життя. Працює копірайтером і співпрацює з низкою креативних агенцій. Перебуває в Регіональній спілці письменників Придніпров'я і Міжрегіональній спілці письменників України, з лютого 2013 року - член Національної спілки журналістів України. Олена Вахненко - автор численних літературних творів. Позиціонує себе: *«Я людина, яка живе заради творчості»*

ПРОЛОГ

Видовище заворожувало.

Величезна і поки порожня сцена... просторий зал, ущерть заповнений схвильованими людьми... і всі вони жадають сильних вражень, всі вони пристрасно чекають чогось особливого, незвичайного, ненудного! Їм обіцяли безмежне задоволення, їм говорили, що вечір запам'ятається надовго! І вони чекають, чекають...

Нарешті, коли терпіння глядачів доходить межі і вони практично закипають, світло в залі починає згасати. Сцена освітлюється яскравіше, і на ній з'являється новий персонаж – молода жінка, майже дівчина. Нічого особливого... струнка, симпатична, світловолоса... Інтрига?

Глядачі переглядаються з подивом і розгубленістю. Вони поки готові повірити, що ця непоказна панянка «дасть жару», покаже себе, здивує!

Однак їхнім надіям не судилося збутися. Дівча то червоніє, то блідне, запинається, губиться, говорить невиразно і тихо. Люди в залі з роздратуванням прислухаються, намагаючись зрозуміти, про що, власне, мова. Їм нудно, їм нестерпно нудно... Де обіцяні емоції, де?!

І емоції з'являються! Але... не там, де їх чекали. Дівчина на сцені стає не джерелом їх, а об'єктом – вибухає сам зал! Глядачі розлютовані, вони відчують себе ошуканими! І в нестямі заходжуються кидати в нещасну горе-ораторку гнилі овочі, сирі яйця... А та стоїть, не рухаючись з місця, немов закам'яніла, і навіть не намагається втекти...

Вона провалилася. Вона втратила свій єдиний шанс на втілення мрії... А всього й треба було – добре виступити.

...Олена відкрила очі й уперлася поглядом у темну стелю.

Сон! Слава богу, сон! Їй це наснилося. Не було ні залу, ні сцени, ні тухлих помідорів... просто застарілий кошмар... що сниться знову і знову.

Так, цього не було. **Поки** не було... Але буде! І досить скоро.

Розділ 1. Шукай шляхи!

Записано від імені Олени Владимирової

Залишилося близько місяця до мого колосального провалу. Звичайно, не можна ось так настроюватися на невдачу, але в даному випадку це не просто погані передчуття. Я знаю, що провалюся, знаю!

Ви здивовані, читачу? Поясню. Я – письменник-копірайтер, в міру успішний, сподіваюся – небезталанний. Працюю в рекламній агенції, пишу статті, придумую слогани та назви брендів... У вільний час творю вже для душі, пишу різні історії та оповідання, іноді – вірші. Усе в цілому мило, але хочеться більшого! Хочеться максимально реалізуватисебе, хочеться, щоб про мене говорили, щоб усі мене знали! Марнославство, звичайно, але хто з нас без гріха?

Як досвідчений маркетолог скажу – без реклами, як не крути, нікуди! А реклама – це гроші, і гроші великі... яких у мене немає. Тому до пори до часу я розкручувала «свій бренд» малобюджетними засобами. Виявилось – з успіхом! Мене помітили... і зробили пропозицію. Мій збірник оповідань опублікують і навіть спробують провести рекламну кампанію... якщо і я внесу посильну лепту. Від мене тільки і потрібно – красиво виступити перед потенційними спонсорами, «продати себе» в хорошому сенсі цих слів (не подумайте нічого непристойного!). Легко? Для когось, ймовірно, так, а для мене – ні. Я ПАНІЧНО боюся виступати перед аудиторією. До неприємності, до тремтіння в колінах, до істерики!

Ось тому мені й сниться цей кошмар. Час X все ближче, і сни, що лякають до нестями, – все частіше. Звісно, в реальності не буде такого величезного залу, не буде сотні глядачів і гнилих помідорів – я це розумію. Як розумію і той факт, що провалюся, не впораюся і лишу себе відмінного шансу на успіх... Прикро!

Що робити – не знаю. Ну немає в мене ораторських здібностей, немає зовсім! І за місяць я їх не розвину...

Хоча... чи так? Звідки я взяла? Місяць – це 30 днів. Бог створив Землю за 7... Ясна річ, я не Всевишній, але теж творець у своєму роді, та й завдання моє значно простіше.

Отже, дорогий GOOGLE, підкажи мені, рідний, чи є у нас екстрені курси ораторської майстерності?

...

Такі курси були, і багато. Посилань випало достатньо! Я проглянула сайти і зупинилася на *«Школі Красномовства Радимира Видосвіта»*. Мені сподобалися відгуки, та й ім'я оратора вразило – цікаве, влучне!...

Зателефонувати не наважилася – взагалі не люблю телефонні переговори. Написала... означила проблему і стала з хвилюванням чекати.

Відповідь надійшла досить швидко. Радимир ввічливо підтвердив, що курси ефективні, і в моєму випадку – саме те, що треба. Буквально кілька тижнів – і я оволодію основами ораторської майстерності!

«І цих основ вистачить, щоб добре виступити?» – засумнівалась я в новому листі, ризикуючи набриднути потенційному вчителю ще до моменту нашого знайомства так би мовити «в реалі».

Однак поки пан Видосвіт зберігав доброзичливий тон.

«Приходьте – і переконайтеся самі! – запевняв оратор. – Можливе все, якщо сильно забажати і докласти зусиль!»

Ну, тут я сперечатися не могла... я була тієї ж думки! Що ж, докладемо зусиль...

Урок № 1:

- У будь-якої проблеми є рішення, і твоє завдання – його знайти!
- Ніколи не здавайся. Будь наполегливим у досягненні своєї мети.

Розділ 2. Знайди свого Вчителя

Записано від імені Радимира Видосвіта

Я із сумною усмішкою дописав листа незнайомій Олені з докладною інструкцією, де й коли буде проходити перше заняття, і солодко потягнувся.

Смертельно хотілося курити... Дурна звичка, якої я марно намагаюся позбутися ось вже... не скажу скільки років! Гаразд, сьогодні не вважається. Побалую своє тіло трохи...

Я потягнувся за прихованою (від себе ж) пачкою сигарет і з насолодою закурив. Немає більш солодкої звички, ніж та, яку кидаєш! Чим поганий афоризм-експромт? Саме час записувати такі ось міні-імпровізації, добре, що моя уява багата на них!

Думки повернулися до таємничої Олени. Чимось зачепило мене її послання. Якась безнадійність відчувалася в листі, відчай... мовляв, я ніхто, ніщо і нічого не можу... але ж може! Я був впевнений, що будь-яка людина може, якщо хоче. І я – яскравий тому приклад... чорт забирай, кілька років тому я теж був такий собі оратор! А як боявся виступати перед аудиторією?! Але я завзятий, і я знайшов спосіб подолати себе. І впорався!

...Я завжди з вдячністю згадував свого ВЧИТЕЛЯ. Павло Сергійович ТАРАНОВ – філософ, автор понад 40 книг.

На початку нового тисячоліття я буквально зачитувався його творами, «Мистецтво риторики» стало практично настільною книгою!

У дев'яностих і двохтисячних роках Таранов був одним з найуспішніших і найпопулярніших авторів. Збірки афоризмів, книги про життя великих мислителів, про ораторське мистецтво і менеджмент

регулярно виходили у світ, і їм знаходилося місце навіть на найменшій розкладці – серед робіт Свіаша, Верещагіна, Луїзи Хей і Хосе Сільви.

Таранов для мене був, є та буде і авторитетом, і вчителем. Якийсь час я навіть вважав, що він небожитель і живе на іншій планеті. А якщо на нашій планеті, то, принаймні, десь у Москві або Пітері. Звичайно, я мріяв познайомитися з ним, цією легендарною людиною... але аж ніяк не припускав, що Бог так швидко почне втілювати мрії в життя!

Я, зізнатися, люблю організовувати творчі відрядження, особливо влітку, особливо – до Криму. У 2002 році, в Сімферополі, в останній день чергового такого відрядження, прогулюючись по вулиці Пушкіна, я звернув увагу на вивіску «Вища школа красномовства П.С. Таранова». Зайшов, представився, познайомився... Пройти навчання у Таранова можна було протягом трьох місяців, звісно, в Сімферополі. Але мені (на жаль, на жаль!) час було повертатися додому...

Але я не здався. Я знайшов рішення, і за місяць Павло Сергійович за моїм персональним запрошенням провів майстер-класи з ораторського мистецтва в Дніпропетровську. А ще за місяць Таранов організував місячний експрес-курс, знову ж у Дніпропетровську.

Є тренінги прохідні, а є доленосні. Так ось. Той тренінг для мене став життєвизначальним.

...Я зітхнув, повертаючись до реальності. Давно це було, давно... За минулі роки я відточив майстерність і активно її використовую. «Школа Красномовства» – лише один з моїх проєктів. І навіть, якщо чесно, не для заробітку грошей (хоча і для нього, зізнаюся). Але головне, мені хочеться допомогти таким, як Олена (таким, як я колись!), розкріпачитися і

повірити в себе. Адже красномовство – це не просто важливо. Це АРХІважливо.

До речі, про Олену. Цікаво, яка вона? Уява малювала образ зворушливої юної спокусниці з великими сумними очима. Така собі тургенівська дівчина, яку хочеться захистити від усього світу.

«Від усього світу не вийде, але від себе самої – спробуємо!» – оптимістично подумав я.

Що ж, незабаром побачимо, яка ти, загадкова Олена Владимірова...

Урок № 2:

- Знайди свого Вчителя. Необов'язково людину, можливо, тобі допоможе книга або фільм. Повір, «свого» вчителя ти відразу впізнаєш!

Розділ 3. Ораторство – матір професій сучасності

Записано від імені Олени Владимирової

І ось настав час першого уроку. Я сильно переживала, прийшла задалегідь і ще хвилин двадцять тинялася вулицями, чекаючи початку занять.

«Школа Красномовства» орендувала приміщення в будівлі наукової бібліотеки – кімнату простору, світлу, заставлену стелажами з книгами. Я боязко увійшла, озирнулася... зайняла місце в найнепримітнішому куточку і почала розглядати інших учнів.

Їх виявилось чоловік десять, а то й більше. Погляд негайно вихопило ефектну брюнетку в яскраво-червоній сукні, пишногруду і волооку. Я ревниво стиснула губи... А я ж намагалася причепуритися, прикрасити себе... марні потуги! На фоні такої собі красуні з третім розміром бюсту я зі своїми скромними параметрами виглядаю замірком... Чесно кажучи, таке спостереження сміливості мені не додало. Виникло неясне бажання втекти... я насилу його придушила.

Нарешті, увійшов Радимир. Я відразу зрозуміла, що це він – від нього буквально йшли хвилі позитивної енергії, мені здавалося, я майже бачу його ауру впевненості в собі!

Радимир був трохи вищий середнього зросту, кремезний. Привабливий, чимось нагадував добродушного kota... Але головне – він мені подобався! Дуже подобався.

Наш вчитель випромінював дружелюбність і сявав усмішками, заражаючи всіх нас своїм оптимізмом, своєю вірою, своїм ентузіазмом. Говорив переконливо, енергійно, з почуттям. Істинний оратор! Його мова гіпнотизувала з перших же слів, полонила...

Тема вступного монологу була проста: що таке ораторство, з чим його їдять і навіщо воно взагалі нам потрібне? Виявилось, це дійсно важливе вміння. І будь-яка людина, яка хоче досягти успіху, повинна ним володіти.

Звичайно, Радимир мав рацію. Як я вже згадувала, *себе* треба рекламувати, себе треба просувати. Себе треба ПРОДАВАТИ! А це неможливо зробити без ораторства. Байдуже, хто ти – продавець-консультант, медійник, юрист... навіть дизайнер! У будь-якому випадку, ораторство тобі знадобиться. Звісно, якщо тебе влаштовує доля безвісного генія або нудна посада касира супермаркету... що ж, тоді так. Тоді красномовство тобі ні до чого (і то не факт!). Але іншим краще оволодіти прийомами цього мистецтва.

Радимир говорив, граючи словами і вміло демонструючи на практиці свою чудо-майстерність оратора. Я заслухалася, розслабилася... Даремно! Бо ПРИЙШОВ ЧАС КАТУВАННЯ.

– Але теорія – це тільки теорія! – сказав Радимир, лукаво посміхаючись. – Без практики ви не досягнете успіху... а тому розпочнімо!

Я насторожилася. Що за практика така? Як би не зганьбитися при всіх...

– Завдання просте, – говорив тим часом наш оратор. – Елементарне, я б сказав! По черзі виходимо сюди і представляємося аудиторії. Розкажіть, хто ви, заради чого прийшли... чого чекаєте від цих курсів?

Елементарне завдання, ха! Я вкрилася холодним потом і судорожно зітхнула. Вийти в центр кімнати і розповісти про себе?! Щоб усі на мене дивилися, як на вітрину?! Я не очікувала подібної пастки на першому ж занятті!

Я почала гарячково придумувати коротку (найкоротшу!!) промову. Отже, що я скажу? Мовляв, Олена Владимірова, копірайтер... Що далі?

Вік не назву, хоч убийте... Навіщо прийшла? Ну... навчитися красиво говорити... М-да, тирада буде не надто переконливою!

Поки я міркувала, кілька людей вже встигли виступити, і Радимир (хай йому грець!) викликав мене. Я підхопилася, червона як рак, квапливо вийшла в центр кімнати. Ковзнула поглядом по обличчях... і зустрілася очима з уже поміченою мною красунею в червоному. Дівчина глузливо посміхалася і явно насолоджувалася моїм сум'яттям. Знаю я цю породу людей – вони люблять знущатися і принижувати тих, хто слабший духом, самостверджуватися за їхній рахунок...

Ясна річ, я негайно збилася. Промова моя вийшла не просто лаконічною – буквально мікроскопічною! Та й її я не вимовила, а просто прошепотіла собі під ніс, дивлячись у підлогу і відчуваючи, як краска все густіше заливає мої зазвичай бліді щоки.

– Вона німа, чи що? – голосним шепотом, презирливо запитала злощасна брюнетка, звертаючись до своєї приятельки – дівчини нічим не примітної. Мабуть, спеціально прихопила її, щоб виділитися на фоні такої собі невиразної молі!

Не пам'ятаю, як завершила «промову», як повернулася на своє місце. Серце калатало, немов ошаліле, долоні спітніли... Інших виступаючих я вже не слухала, виняток зробила тільки для моєї Ворогині. Цікаво було дізнатися, хто вона така...

Виявилося – стиліст. Роза Михайлюк двадцяти з лишком років. Виступає в якомусь там професійному шоу типу «Битви стилістів» і тому потребує ораторських навичок.

«Сподіваюся, ти програєш...» – зло подумала я, з образою відзначаючи, що, на відміну від мене, Роза виступила цілком пристойно.

Я насилу досиділа заняття і неуважно вислухала домашнє завдання (скласти красиву промову про свою професію). Я не намагалася вникнути в суть вправи, я не планувала сюди повертатися. Дзуськи... вистачить одного приниження!

Урок № 3:

- Вміння красиво викладати власні думки, безстрашно виступати перед аудиторією і аргументовано захищати свою позицію – навички, які допоможуть прокласти шлях до професійного успіху практично будь-якій людині. Отже, ораторська майстерність буде в нагоді кожному!

Розділ 4. *Не святі горшки ліплять*

Записано від імені Радимира Видосвіта

З усіх моїх нових учнів мені було особливо цікаво побачити на власні очі таємничу Олену, з якою ми так непогано поспілкувалися під час листування...

Побачив. Дівчина як дівчина, висока, струнка, з довгим світлим волоссям і (очікувано!) сумними очима. Навіть не сумними – переляканими! Ну, нічого, красна дівиця, ми тебе поступово розворушимо, ще всіх за пояс заткнеш!

Спочатку заняття йшло непогано. Мене слухали уважно, збуджено... Потім почалися різні нехитрі вправи – і ось тут виникли перші труднощі! Олена явно і відверто зламалася. Вона виступила не дуже, звичайно, але я і не очікував тріумфу від початківця! Інакше з якого дива вона прийшла б сюди?! Але Олена поставилася до свого провалу (точніше, до того, що вона вважала провалом) якось неадекватно... Своїм чуттям досвідченого професіонала я вловив, що мадемуазель Владимірова злякалася наскільки сильно, що навряд чи з'явиться тут наступного разу!

Е, ні, красуня, так справа не піде! Невже відразу руки опускати?! Після першої ж невдачі?!

Вирішено – я з нею поговорю!

Після заняття Олена швидко вислизнула, і я перехопив її вже на вулиці. Дівчина, насупившись, понуро брела кудись, дивлячись собі під ноги. Плечі зсугулені, підборіддя опущене... чорт забирай, навіть осанка, як у невдахи! Ні, це все рішуче нікуди не годиться!

– Олена! – гукнув я її. – Чи знайдеться півгодини?

Вона озирнулася, подивилася здивовано. Розгублено відповіла:

– Так, звичайно... А що?

Я не став поспішати з відповіддю і запросив її до найближчого кафе.

...

Незабаром ми вже пили замовлені напої (я – еспресо, Олена – лате) і розмовляли. Точніше, говорив переважно я, а вона в основному слухала й іноді кивала.

– Ти ж вирішила більше не приходити, я вгадав? – дорікнув я їй, хитаючи головою.

Вона почервоніла і відвела погляд.

– Ну... Ви ж бачили... я так зганьбилася...

Починається!

– По-перше, давай перейдемо на «ти»...

– Давай... – після запинки погодилася Олена і слабо посміхнулася. Посмішка у неї була чудова, вона відразу її змінила. Владимировій потрібно частіше посміхатися!

– По-друге, – продовжував я безапеляційно, – що означає «зганьбилася»? Дурниці! Це було перше заняття, я ще нічого не встиг вам розповісти, пояснити! Звичайно, тобі було важко... але в тебе є потенціал, я його відчуваю.

– Правда? – вона так довірливо, з такою надією глянула на мене, що я мимоволі зніяковів. Здавалося, я обманюю дитину... Хоча чому обманюю?! Потенціал є в кожного з нас, треба лише його розкрити... звичайно, комусь доводиться старатися більше, комусь – менше. Олені потрібно докласти багато зусиль, але результат у будь-якому випадку буде!

– Правда, – твердо вимовив я, переконуючи, швидше, себе самого. – Ти що, думаєш, я завжди був таким? – я посміхнувся і похитав головою. –

Я страшенно боявся виступів перед аудиторією! Так що я розумію твої почуття...

І я їх розумів. Звісно, я ніколи не був таким затиснутим і скутим, як вона, однак деякі схожі емоції відчував. Та й кожен, хто боїться публічних виступів (а таких людей повно!), міг зрозуміти почуття Олени...

– Ти знаєш, Черчилль говорив, що успіх – це перехід від однієї невдачі до іншої з наростаючим ентузіазмом! – з апломбом заявив я. Взагалі люблю блиснути доречним афоризмом...

– Важкий шлях до успіху, – засміялася вона. Я мимоволі замилювався нею... Шкода, Олена так рідко посміхається... личить їй посмішка, личить!..

– Це єдиний шлях, – відзначив я вголос. – Рідко кому щастить відразу. Зазвичай – після серії падінь і безлічі набитих гуль. Невже ти хочеш здатися і прожити все життя невдахою?! І нічого не домогтися?! Коли треба лише переламати себе і пройти-таки ці курси!

Мої слова її явно зачепили за живе... вона задумалася, схиливши голову набік.

– Все вирішує практика, – дотискав я її. – Досвід у будь-якій справі важливий. У тебе його поки немає. Але в твоїх силах його здобути.

Очі її спалахнули... Ура! Здається, переміг ...

– Прийдеш? – впевнено запитав я.

– Прийду, – засяяла черговою посмішкою Олена.

Може, я її заодно і посміхатися навчу?.. Такий собі «бонус» до ораторського мистецтва... А що? Красномовство без чарівності немислиме, як і чарівність – без посмішки!

Урок № 4:

- *«Успіх – це перехід від однієї невдачі до іншої з наростаючим ентузіазмом» (Уїнстон Черчилль).*
- *Будь-яка майстерність, будь-які навички приходять з досвідом. А тому – практика, практика і ще раз практика!*
- *«Розумне обличчя – це ще не ознака розуму, панове. Всі дурниці на землі робляться саме з цим виразом обличчя. Посміхайтесь, панове. Посміхайтесь!» (Мюнхгаузен, він же – Олег Янковський)*

Розділ 5. У знанні – сила!

Записано від імені Олени Владимирової

Я-таки зважилася прийти знову. Переживала, нервувала, сумнівалася... але згадувала слова Радимира і розуміла, що в майбутньому пошкодую, якщо не прийду. Була б поважна причина, а так – страх... Яке мені діло до цієї Рози і всіх інших? Після серії занять я їх ніколи не побачу!

Особливо мені сподобалася цитата Черчилля, так доречно сказана Радимиром. Я ніколи раніше не розглядала успіх з цієї точки зору... Але сперечатися здавалося нерозумним – було, було в словах великого політика раціональне зерно! І правда, рідко кому щастить відразу! І зазвичай перемагає той, хто не опускає рук.

Ось і спробую наслідувати приклад кращих...

Отже, я прийшла знову. Постаралася виглядати елегантно і не дуже зухвало – з огляду на яскраву зовнішність Рози, мої старання все одно не увінчалися б успіхом. А так я одяглася в чорну з білим сукню, в міру коротку, – коли я була в ній, мені нерідко робили компліменти!

Роза мене, ясна річ, знову перевершила! Мене аж злість взяла, коли я побачила цю особу в запаморочливому темно-фіолетовому вбранні, явно шалено дорогому, з якого-небудь елітного бутику... я такі магазини з фінансової причини обходжу стороною...

Ну і добре. Я прийшла не вбрання демонструвати, а вчитися.

Немов прочитавши мої думки і сприйнявши їх як сигнал до початку уроку, увійшов Радимир. Мимоволі згадалося, як ми сиділи з ним у кафе, він – хвилююче близько... і такий простий, такий... справжній! Так, так, ось правильно слово. Справжній. Цілісний. Люблю подібних людей.

Темою уроку була *підготовка оратора до виступу*.

– Імпровізація – справа хороша, але все-таки в більшості випадків потрібно як слід підготуватися до виступу, – говорив Радимир. – Не буду торкатися очевидного, тобто зовнішнього вигляду. І так зрозуміло, що потрібно виглядати елегантно...

Що ж, це, і правда, було зрозуміло. Я б не стала виступати перед аудиторією в якомусь дранті... Я і сьогодні постаралася причепуритися!

– Дуже важливо при підготовці до виступу досконально (підкреслюю!) знати матеріал, – продовжував наш оратор. – Не просто добре – бездоганно. І не тільки свою доповідь, а й супутні теми. Як вважаєте, навіщо це потрібно?

Ми розгублено переглянулися. Нарешті, пролунав невпевнений голос:

– Ну... щоб говорити переконливо? – припустив він несміливо.

– Звичайно! – зрадів Радимир. – Саме так. Тільки досконале знання матеріалу подарує нам ту впевненість у собі, яка і стане запорукою успішного виступу. Є ще ідеї?

Він з посмішкою глянув на нас, чекаючи наших реплік. У мене були деякі міркування, але я вирішила промовчати – не люблю привертати до себе увагу. Однак Радимир, напевно, володіє телепатією – він вгадав мої думки і звернувся безпосередньо до мене.

– Як думаєш, Олено, навіщо потрібно ідеально знати матеріал з теми свого виступу?

Я зітхнула і постаралася не почервоніти під прицільними поглядами.

– Ну... Так буде простіше відповідати на різні підступні запитання, й припустила я. – Слухачі люблять іноді збентежити оратора...

Це я знала як ніхто інший! З особистого досвіду...

– Правильно! – бадьоро похвалив мене Видосвіт. – Знання матеріалу – відмінна підмога, коли маєш справу з важкою аудиторією... але про це пізніше. Поки ж... є ще у кого якісь міркування?

Ми мовчали. Міркувань у нас більше не було...

– Знання матеріалу потрібне для вже згаданої мною імпровізації! – пояснив Радимир, не дочекавшись наших відповідей. – Вдало імпровізувати можна лише на тему, в якій добре розбираєшся. Спробуй скласти експромти з молекулярної біології або ядерної фізики, особливо якщо ти гуманітарій! Висновок: краще витратити час, почитати статті, але потім блиснути під час виступу!

Я кивнула, відзначаючи його правоту. А Радимир все говорив:

– Але цього замало. Мало знати тему, мало скласти гарну промову... Слухач все одно може занудьгувати! І тут на допомогу прийдуть різного роду візуальні матеріали.

– Візуальні матеріали? – томним голосом запитала злощасна Роза. – Картинки?

– У тому числі і картинки, – кивнув Радимир, анітрохи не зніяковівши. – Або відеоролик. Плакат. Переносна дошка, на якій можна щось писати по ходу лекції – все, що завгодно! Будь-який матеріал, який візуально доповнить вашу промову, проілюструє її. Адже просто слухати, знаєте, нудно... стомлює! Нам хочеться видовищ, і візуальні матеріали – саме те, що потрібно! Вони допоможуть відволікти аудиторію, розважити її...

Він замовк і обвів нас проникливим поглядом. А потім хитро запитав:

– Може, й ви вже занудьгували? Втомилися? – не слухаючи наших бурхливих протестів, додав з хитрою посмішкою: – Нічого, зараз ми жваво розвіємо нудьгу! Отже, яке там у нас було домашнє завдання?

Я занервувала. Ну ось! Момент настав... відступати пізно.

Роза виступала серед перших. Її промова здалася мені надто манірною, було відчуття, що дівчина намагається звабити Радимира... Чесно кажучи, мені це не сподобалося, сама не знаю, чому. Я скося глянула на вчителя: яка його реакція на відверте кокетство пані Михайлюк і її надзвичайний бюст? На жаль, Радимир дивився на красуню цілком прихильно, і я відчула себе трохи ображеною. Мабуть, я ревнувала... дивно!

Мене викликали майже відразу після моєї Ворогині, і виступила я погано. Мене знову збивав глузливий шепіт Рози і її подруги, я знову запинаялася... але прогрес був! Тепер я зрозуміла свою помилку: я не дуже досконально опрацювала тему! Потрібно було підготувати доповідь про свою професію, і я начебто непогано в цьому розбираюся... однак, може, варто було розкрити тему глибше? Почитати про великих копірайтерів минулого? Пошукати щось цікаве? Тоді, мабуть, я відчувала б себе впевненіше, і навіть Роза з її іронічними висловлюваннями не збила би мене з думки!

Урок № 5:

- Готуючись до виступу, приділіть увагу своєму зовнішньому вигляду. Елегантний вигляд допоможе справити на аудиторію гарне враження.
- Дуже важливо ідеально знати матеріал з теми своєї промови. Це допоможе вам виступити впевнено, змістовно, а також стане гарною підмогою при відповідях на каверзні запитання залу.
- Підготуйте цікавий візуальний матеріал, який доповнить і проілюструє вашу промову і не дозволить нудьгувати аудиторії.

Розділ 6. *Усе, що нас не вбиває, робить нас сильнішими*

Записано від імені Радимира Видосвіта

Я недозволено сильно зрадів появі Олени на другому занятті. Зізнатися, до останнього моменту я боявся, що вона все ж таки передумає... хоча звідки така турботливість у відношенні до незнайомки – не знаю!

Однак ні, лукавлю. Знаю, розумію! Була в цій Олені якась зворушливість і беззахисність... Поряд з дівчиною я відчував себе сильним, досвідченим. Хотілося захистити її, допомогти... Та й на вигляд вона була цілком милою, особливо коли посміхалася...

Сьогодні Олена трималася трохи впевненіше... але скутість залишалася, головне ж – у дівчини явно завелася недобррозичливиця серед інших моїх учнів. Така собі Роза Михайлюк, яскрава дівчина досить примітивного складу розуму, хоча зовні ефектна... Вона за щось не злюбила Олену, чіплялася до неї постійно... Звісно, я міг поговорити з цією власницею квіtkового імені, проте мені здалося більш корисним навчити саму Олену справлятися з подібними труднощами.

Що ж, настав час розповісти про складну аудиторію!

– Отже! – бадьоро заговорив я, коли з домашнім завданням було покінчено. – Продовжимо нашу лекцію... Зовнішній вигляд, знання теми і візуальний матеріал – ще не все, що потрібно для підготовки до виступу. Важливо заздалегідь вивчити цільову аудиторію...

– Цільову аудиторію? – Роза, «геній думки», явно не знала, про що мова. А начебто ж не блондинка!

– Так. Перед ким ви будете виступати? – терпляче пояснив я. – Хто прийде вас послухати? Бізнесмени? Мама з дітьми? Молодь? До кожної

аудиторії потрібен свій підхід, з кожною треба спілкуватися зрозумілою їй мовою!

Я зловив погляд Олени, вона задумливо кивала, немов приймаючи мій аргумент як безперечний. Що ж, вона, як копірайтер, повинна розуміти, що я правий! Цільова аудиторія – фактор, який треба враховувати завжди і скрізь, не тільки при виступі перед залом! Думаю, при написанні статей Олена теж орієнтувалася на образ потенційного читача... Ось і тут – так само! З бізнесменами потрібно говорити діловою мовою, а перед підлітками можна похизуватися і яким-небудь сленговим слівцем, якщо це доречно...

– Але і це не все! – після багатозначної паузи вагомо додав я. – Важливо виявити лідера в аудиторії... Ясна річ, не при підготовці до виступу, а безпосередньо під час нього. Завдання важке, але важливе! Тим більше, що лідер може бути як негативним, так і позитивним.

І знову Роза не витримала – заговорила. Мені навіть здалося, що вона спеціально привертає мою увагу... Ця думка мене потішила і стала причиною мого благодушного настрою.

– А чим вони відрізняються? – запитала вона, кліпаючи густо нафарбованими віями. – Ці лідери?

– Елементарно, – поблажливо відгукнувся я, насилу втримавшись, щоб не додати «Ватсон». – Позитивний лідер доброзичливий, він – ваш союзник. А ось негативний налаштований скептично... він стане ставити каверзні питання... зло коментувати... неприємно жартувати...

Тепер я говорив у першу чергу для Олени. Я звертався безпосередньо до неї, дивився на неї і сподівався, що вона розуміє прихований сенс моїх слів. Зрештою, для неї Роза стала саме таким ось негативним лідером...

– Але набагато важливіше зрозуміти, як виявити лідера, – продовжував я, час від часу кидаючи на Олену наполегливі погляди. – Запам'ятайте: лідер не боїться дивитися на оратора, він активно взаємодіє з ним. Не ніяковіє, ставить питання...

– А навіщо виявляти лідера? – почулося запитання подруги Рози.

– Позитивний лідер може допомогти вам, він ваш друг. Підтримуйте його позитивну ініціативу! А ось скептично налаштованого слухача варто знешкодити... Негативного лідера треба перетворити в позитивного. По можливості... Способів для цього багато: наприклад, похвалити його. Поставити врівень із собою! Нехай він зрозуміє, що його думку поважають, що ним не нехтують! Скажіть такій людині, що її точка зору на ситуацію дуже цікава і має право на існування, що ви готові це обговорити і подискутувати – але *після* лекції, зараз, мовляв, не той момент... немає часу... Від питань, на які ви не готові дати відповідь, можна піти аналогічним способом. Ну, наприклад: «Дуже цікаве питання! На жаль, воно дещо виходить за рамки моєї доповіді і потребує окремої розмови. Якщо хочете, підійдіть після лекції, ми поговоримо». Багато шансів, що цей лідер не підійде... Ну, в крайньому випадку осоромитеся тільки перед однією людиною!

Я знову уважно подивився на Олену. Чи розуміє, до чого я?

Здається, розуміла... Що ж, відразу видно – тямуща. Навчиться всьому!

Урок я завершив проханням підготувати на наступне заняття десяток афоризмів про кохання.

Урок № 6:

- При підготовці до виступу обов'язково проаналізуйте цільову аудиторію. Для кожної аудиторії потрібен свій підхід, з кожною треба говорити її мовою.
- Виявіть в аудиторії лідера – негативного і позитивного. Лідер – той, хто дивиться в очі, активно взаємодіє з оратором, не боїться виступати і ставити питання.
- Негативного лідера потрібно перетворити в позитивного. Кращий спосіб – зробити комплімент, поставити його врівень із собою. Довести, що поважаєш його думку.

Розділ 7. Помста – це страва, яку подають холодною

Записано від імені Олени Владимирової

Здавалося, остання частина уроку в якомусь сенсі адресувалася мені... Можливо, лише помилкове враження або навіть самовпевненість, але дуже багатозначно дивився на мене Радимир, коли говорив про негативних лідерів і способи їх знешкодити... І я ризикнула підійти після заняття до нашого оратора.

– Можна поговорити? – Запитала я. – Хотілося дещо уточнити щодо негативних лідерів...

– Так, так! – охоче відгукнувся Радимир, підбадьорливо мені посміхаючись.

Я зам'ялася, добираючи слова.

– Якщо у тебе є ворог... той, хто висміює тебе під час виступу, – як бути? Якщо губишся, якщо боїшся його... або її?

– Давай обговоримо, – кивнув він. – Проїдемося? І поговоримо...

Незабаром ми неспішно йшли сонячними вулицями, серед барвистої публіки, що насолоджувалася теплими весняними днями. Радимир говорив, а я уважно слухала...

– Головне – Не піддавайся емоціям. Ти не лампа, щоб реагувати на стандартні «вмикачі»!

– Тобто? – спитала я, не розуміючи, про що йдеться.

– Ну... Як стандартно реагує людина? Її дратують – вона дратується. Її засмучують – вона сумує. Як лампа. Увімкнути-вимкнути. Але ти – не механізм! Ти людина. Ти вище цього! Повинна бути вище... Цьому навчитися складно, але можна. Повір.

Я сумнівалася в цьому, але сперечатися не стала. А Радимир продовжував:

– Розповім один випадок з мого життя... Це сталося півтора роки тому... Одружувалася одна пара. Наречений збирався відбути до зони АТО, а до цього сумного моменту хотів узаконити свої стосунки з коханою дівчиною. Мене запросили тамадою... Грошей у них було в обріз, і я пішов на значні поступки, можна сказати, зайнявся благодійністю. І ось в середині вечора до мене доносяться слова якогось піддатого гостя: «Ну і де ця такманда?!» Уявляєш, як воно почути таке – особливо коли виявив благородство, зробив суперзнижки! Хотілося запропонувати вийти і поговорити «серйозно»! Але я стримався. Молодята були людьми пристойними, навіщо псувати їм свято? Я начепив широку посмішку, вийшов і з напором так кажу: «Ну я такманда! Шукали?!». Я перевів все на жарт... А помстився потім. Під час конкурсів викликав його на найскладніше завдання і гарненько «опустив». І вийшло ніби як не навмисно! Коротше, розпрощалися ми майже приятелями.

Він замовк і впритул подивився на мене.

– Розумієш, до чого я? Який висновок?

Я знизала плечима, не відповідаючи.

– Резюме просте: помста – це страва, яку подають холодною, – пояснив Радимир після паузи. – Іноді корисніше наступити на горло власній гордості. Пригадаєш образи потім!

– Що ж... – з гіркотою розсміялася я. – Нехай моя помста остигає...

Урок № 7:

- Не дозволяйте емоціям керувати собою. Іноді корисніше втихомирити гордість і перевести все на жарт.

- Помста – страва, яку найкраще їсти холодною. Для всього є свій час і місце.

Розділ 8. *Поговоримо про кохання!*

Записано від імені Радимира Видосвіта

Це заняття я присвятив афоризмам. Добра річ, чесно кажучи! Не тільки афоризми, але й притчі, анекдоти, байки... Корисно мати про запас парочку різнопланових історій такого типу – їх завжди доречно розповісти при нагоді, заповнити незручну паузу, навести як аргумент для підтвердження своєї позиції... Та мало що... Просто набути слави розумної та ерудованої людини!

Усе це я і розповів своїй аудиторії, що жадібно мене слухала. А потім запропонував перейти до домашнього завдання.

– Будемо по черзі читати підготовлені вами афоризми, – говорив я. – Красиво, виразно! І не просто читати, а й міркувати на тему кохання... Ну, наприклад... прочитайте хтось любовний афоризм. Давай, Олено!

Вона з досадою глянула на мене, але, тим не менш, слухняно прочитала:

– «Шлюб – єдина війна, під час якої ви спите з ворогом». Ларошфуко.

– Ого, який двозначний афоризм! – засміявся я. – Добре, давайте міркувати. Що хотів сказати Ларошфуко? Судячи з усього, він теж вірив, що жінки родом з Венери, а чоловіки – з Марса... що ми різні і в чомусь майже вороги. Але це вороги особливого роду! Ми ділимо з ними й життя і, звичайно, ліжко! – я помовчав, обвів публіку поглядом й іншим тоном, більш легким і невимушеним, додав: – Отже, завдання зрозуміле? Продовжуємо! Олено, читай наступний афоризм і спробуй його пояснити.

Олена спішно пробігла очима свій список, мабуть, вибираючи афоризм більш простий (хитрюга!). І з виразом прочитала (і правда з виразом, гарно!):

– «Перший подих кохання – це останній подих мудрості». Антоні Брет.

– Отже? – підбадьорив я дівчину. – Як вважаєш, що Антоні Брет хотів сказати?

Олена зам'ялася, але тільки на секунду.

– Напевно, він мав на увазі, що ми, коли закохуємося, втрачаємо голову і здатність мислити логічно... Робимо дурні вчинки...

– Геніально! – впівголоса пробурмотіла Роза, але так, щоб всі її почули. – Те ж мені, відкриття століття...

– Роза, ти маєш іншу інтерпретацію цього афоризму? – прийшов я на допомогу Олені. Зараз я по-справжньому розлютився на повногруду вискочку; врешті-решт, прогрес моєї сором'язливої учениці був очевидний! Вона говорила цілком злагоджено, навіщо підривати її й без того кволу впевненість у собі?! І я з напором продовжував, свердлячи поглядом Розу: – Ми з радістю будемо слухати тебе!

Я із задоволенням відзначив, що вона зникла. Добивати її я не став, звичайно (пам'ятаєте про холодну страву?), навіть допоміг трохи:

– Добре, тоді зачитай свій афоризм. Вибирай будь-який.

Роза квапливо і з полегшенням прочитала:

– «Трагедія кохання – це байдужість». Сомерсет Моєм... – вона трохи помовчала і з пафосом заговорила, звабливо дивлячись на мене: – Найгірше, коли тобі не відповідають взаємністю... коли ти кохаєш безнадійно! Це – насправді трагедія кохання! Тому Сомерсет Моєм абсолютно має рацію...

Красуня дивилася на мене так, ніби зізнавалася саме у такому безнадійному коханні. Це і смішило, і трохи стомлювало. Тобто я був, зрозуміло, задоволений (ще б пак, така собі грудаста богиня!), але аж

надто нав'язливими здавалися подібні кокетливі натяки... Я безумовно не збирався заводити роман з цією представницею світу квітів!

– Хороший афоризм і гарне трактування, – скупко похвалив я. – Продовжуємо!

Ми обговорювали таким чином афоризми ще приблизно чверть години, і я змусив виступити всіх. Хтось проявив себе краще, хтось – гірше. Відрадно було спостерігати за успіхом Олени, яка цього разу потрапила до «першої п'ятірки»... Отже, не дарма, все не дарма!

– Майстерне володіння афоризмами – показник рівня інтелекту людини, – сказав я, коли обговорення домашнього завдання благополучно завершилося. – Прекрасно, коли в оратора хороша пам'ять, або він заготовив колекцію афоризмів на гаджеті, або ж у нього є доступ до Інтернету. Але найвищий пілотаж – придумувати афоризми самому. Я, як викладач ораторської майстерності, на своїх заняттях навчаю цьому. Даю особливі вправи, які допомагають складати власні афоризми.

Я помовчав, насолоджуючись ефектом. Моя публіка була явно здивована!

– Це як? – Нарешті, наважився запитати хтось.

– Афоризми створюються живими людьми, – знизав я плечима. – І є безліч сайтів для любителів придумувати афоризми, як, втім, і притчі, і казки, і байки. Зараз час такий – кожен може стати, ким завгодно. Як мріялося пролетаріату і співалося в Інтернаціоналі: «Хто був ніким, той стане всім».

– І ми теж можемо складати афоризми? – недовірливо запитав Кирило, студент-п'ятикурсник, який напередодні захисту диплома вирішив навчитися красиво виступати.

– Звичайно, – кивнув я і не без єхидства запропонував: – Ось давай ти і спробуєш! Почнемо з найбільш простого варіанта, коли береш уже існуючий афоризм і його трохи переінакшуєш, говориш те саме, але іншими словами. Прочитай який-небудь афоризм з тих, що ти підготував, який ми ще не чули.

– «Легше любити спогади, ніж живу людину». П'єр Ла Мюр, – неохоче промовив Кирило, явно шкодуючи, що взагалі поставив своє запитання.

– Поміркуємо! – сказав я. – Що означає – любити спогади, а не живу людину?

– Ну... – розгубився Кирило. – Напевно... навіть не знаю...

– Хто допоможе? – я глянув на Олену і з посмішкою запитав: – Можливо, ти? Давай, сміливіше!

Олена злегка зітхнула.

– Я думаю, це означає, що ми любимо не людину, а її образ, вигаданий нами.

– Відмінний початок афоризму! – зрадів я. – «Часто ми любимо не людину, а її образ...» Потрібне якесь оформлене завершення, ще одна змістовна фраза. Отже?

Олена подумала трохи і не цілком впевнено вимовила:

– «Часто ми любимо не людину, а її образ. І поступово наше життя населяють фантоми, відлуння реальних людей...»

– Чудово! – вигукнув я, не давши шансу Розі виступити зі своїми критичними зауваженнями. – Для першої спроби – відмінно! – Я обернувся до Кирила і звернувся вже до нього: – А ти спробуй придумати повністю свій афоризм.

– А як? – розгубився хлопець. – З чого почати хоча б?

– Необхідно відразу визначитися з темою афоризму, – пояснив я. – Найбільш затребувані афоризми – на злобу дня. Людство, перш за все, хвилюють питання на тему... Перелічуємо! Допомагайте мені!

Я подивився на своїх учнів. Мовчання... Добре, сам почну!

– Отже, сенс життя або, точніше, пошук щастя. Далі – здоров'я. Ще?..

– Краса, напевно... – припустила Роза. Ну, а що інше вона могла сказати?

– Краса в сенсі здоров'я і в сенсі прекрасного, – уточнив я. – Тобто мистецтво, природа, жінка...

– Любов, – знову втрутилася Роза.

– Все правильно! Любов. Любов у всіх її проявах: до батьківщини, до батьків, дітей, життя. Любов як явище багатогранне: щира, нерозділена, скороминуща, пристрасна, нескінченна...

– А ще успіх, – вставив Кирило. – Дуже багатьох хвилює успіх. І гроші.

– Західна заміна поняття бога. І взагалі, це по-американськи: бог успіху. Молодці, теми озвучені! Є й інші, звичайно, але основні ми назвали. Обирай, Кириле, будь-яку з них.

– Ну... – він на мить задумався. – Може, гроші?

Чомусь я не сильно здивувався його вибору...

– Нехай гроші, – не став сперечатися я. – Отже, тема обрана. Тепер треба в кількох словах, фразах, розкрити її суть. Що таке гроші і грошові знаки? Чим вони стали для нас сьогодні?

– Майже богом, – припустив Кирило. – Ми майже молимося на них...

– Ось і розвивай цю думку... Коли людство придумало паперові знаки, воно замінило ними... що?

– Ікони? – запитливо сказав хлопець.

– Можна й ікони... Добре. Тоді так: «Коли людство придумало паперові знаки, воно замінило ними ікони...» Красиво, але мало. Всі згодні, що не вистачає завершення? Думка явно не закінчена! Кириле, чим би ти завершив думку?

– Ну... Гроші та Влада стали нашими богами...

– Чудово. Тоді афоризм звучатиме так: «Коли людство придумало паперові знаки, воно замінило ними ікони. Так Гроші і Влада стали нашими богами». Можна інакше сформулювати: «Гроші і Влада стали нашими богами, а грошові знаки замінили собою ікони». Звичайно, афоризм дещо громіздкий, але лаконічність приходить з досвідом. А для початку можете собою пишатися!

Ми тренувалися так до кінця уроку. І завдання додому було очікуваним – придумати кілька власних афоризмів на будь-яку тему.

Урок № 8:

- Корисно знати кілька різнопланових афоризмів, історій, притч... Це може згодитися, щоб уникнути незручних пауз у розмові і підкріпити свою точку зору в тій або іншій дискусії.
- Найвищий пілотаж – придумувати афоризми самому. Є два основних способи:
 - Переінакшити, переробити вже існуючий афоризм. Сказати те саме, але з іншим відтінком, іншими словами.
 - Придумати повністю свій афоризм, вибравши одну з тих тем, що більш за все хвилюють людство.

Розділ 9. Запрошення на танець

Записано від імені Олени Владимирової

Це був незвичайний вечір. Ми, учні Радимира, провели його зі своїм учителем у милому ресторанчику... Вирішили відсвяткувати не знаю що, скоріше, просто знайшли привід зібратися всім разом у більш камерній обстановці.

Ідею подала Роза. Напевно, вона б запросила одного лише Радимира, але, мабуть, через страх відмови оформила свою пропозицію інакше. У підсумку ми вечеряли в затишній обстановці, пили вино і слухали музику... При бажанні тут можна було навіть потанцювати – спеціально для цього господарі ресторанчика відвели майданчик.

– А непогана ідея, до речі! – заявила Роза після чергового (і явно не другого) келиха вина, кивнувши на зазначений майданчик. – Давайте танцювати...

Якраз зазвучали звуки того, що в народі охрестили «медляком». Роза швидко схопилася і подала руку Радимиру.

– Запрошую вас на білий танець! – з п'януватою розбещеністю сказала вона.

– А він білий, ти впевнена? – хитро посміхнувся Радимир.

– Абсолютно! – з непотоплюваною упевненістю кивнула володарка третього розміру грудей... Зараз це природне багатство ефектно підкреслювала тісна кофточка.

– Що ж, пішли танцювати...

Особливого ентузіазму Радимир не виявив, і це хоч трохи мене втішило. Але, в принципі, спостерігати за їхнім танцем було неприємно... Я ревнувала? Мабуть... трохи... Який сенс брехати собі самій?

Вони повернулися, тільки-но музика стихла. Роза виглядала задоволеною, Радимир задумливим... Цікаво, про що він розмірковує? Згадає, як приємно обіймати таку красуню?

Зазвучала нова мелодія, і знову – повільна, некваплива... Радимир наче зрадив, а я, побачивши лукавий блиск його очей, ображено стиснула губи. Мабуть, хоче сам запросити Розу і ще раз всмак її пообіймати... Але ні, виявилось, я впадаю в розпач зарано...

– Тепер чоловіки запрошують дам! – заявив він і посміхнувся мені через стіл. – Ну, як, Олено? Готова танцювати?

Я на мить завмерла, приголомшена. Я була впевнена, що він віддасть перевагу Розі! Що ж, варто було почути його запрошення просто, щоб помилуватися гримасою на її обличчі! Дівчину буквально перекосило...

– Звичайно, Радимир, із задоволенням! – Посміхнулася я у відповідь.

І ось ми танцюємо... Наші тіла торкаються одне одного... Не знаю, що відчував він, але моя голова йшла обертом, і не тільки від випитого вина... Мене п'янив цей танець, цей вечір... П'янив Радимир. Нерозумно, звичайно, захопитися вчителем... але так типово!

– Повір у себе, Олено! – шепотів він, на жаль, не ті слова, які я хотіла б почути. – Не порівнюй себе з іншими. Ти – ось така, і ти прекрасна! Не ховайся по кутках, будь яскравою! Ти можеш, повір...

– Не вдається... – зізналася я сумно.

– Тоді візуалізуй себе яскравою, – запропонував він.

На жаль, не на таку розмову сподіваєшся, танцюючи із симпатичним тобі чоловіком... Але що поробиш? Вибирати не доводиться!

– Візуалізувати? – перепитала я неохоче, просто з ввічливості. – А як? І навіщо?

– Це гарна техніка. Візуалізувати своє бажання, свою мету. Якщо виконувати це регулярно і наполегливо, можна домогтися результату досить непоганого. Це не панацея, звичайно, але підмога корисна. Допомагає налаштуватися на потрібну хвилю.

– Тобто уявляти себе, скажімо, такою, яка впевнено виступає перед публікою? – припустила я.

– Саме так! – підхопив Радимир. – І чим яскравіша уявлювана картина, тим ефективнішим буде результат. І намагайся не просто уявляти, спробуй *повірити*! Відразу не вдасться, але попрактикуйся – і все вийде. Ти ж письменник, людина з фантазією...

Танець завершився, і ми повернулися за столик. На нас поглядали з цікавістю, а Роза похмуро відвернулася. Тим краще!..

А взагалі, хоча було б приємніше слухати ніжний шепіт кохання, коротка лекція Радимира під час танцю заінтригувала мене. І з цього вечора я кожен день, засинаючи, уявляла себе яскравою, впевненою... переможницею!

Хто знає?.. Раптом допоможе?

Урок № 9:

- Засвойте техніку візуалізації. Регулярно і якомога детальніше уявляйте, що домоглися бажаного результату: наприклад, навчилися впевнено говорити перед публікою. Це послужить каталізатором процесу навчання ораторської майстерності і допоможе налаштуватися на «потрібну хвилю».

Розділ 10. *Зачин, середина і почин*

Записано від імені Радимира Видосвіта

Наступний урок я присвятив темі «Структура ораторського виступу».

– У кожного виступу має бути чітка, логічно вивірена структура, – розповідав я. – По порядку: вступ, основна частина, «ліричні» відступи і висновок. Як думаєте, що запам'ятовується найбільше?

Я обвів поглядом своїх слухачів. Вони невпевнено знизували плечима і переглядалися.

– Початок та кінець? – припустила Олена.

Молодчина, вже й ініціативу проявляє!

– Так, вступ і завершення, – бадьоро кивнув я. – А чому? Не знаєте? Все просто: це основи психології слухача. Йому цікаво, що буде на початку і в кінці, а до середини інтерес спадає. Розумієте?

Мені закивали. Ну, хоч реагують...

– Для того, щоб початок і закінчення запам'ятовувалися, існує безліч прийомів. Наприклад, можна здивувати слухача неймовірним фактом. Чи знаєте ви, чому перед розстрілом зав'язують очі? Навряд чи! Про це мало хто знає. Є таке поняття «убивчий погляд». Був випадок: у Москві, в будівельній організації, начальник сварив підлеглих. Одному дісталось більше за інших. І є люди певного сорту: з таким собі бичачим поглядом. Очі кров'ю наливаються, і ненависть видно відчайдушну. Таким і виявився цей підлеглий. Він дивився на начальника цим пронизливо убивчим поглядом. Тирада начальника обірвалася на півслові. Він замертво впав. Викликали швидку. Відвезли до лікарні – смерть. Діагноз: лікарі судили-рядили і записали – «Убивчий погляд».

Я перевів подих, і моєю хвилиною затримкою скористалася Роза. Втім, її зауваження було доречним.

– Здається, розумію, – сказала вона з манірною посмішкою. – У нас у класі вчився Вася Бичок. Ну, прізвище у нього Бичков. Я його у 8 класі образила, мабуть, так він у мене своїми лапами вчепився і хвилину червоними бичачими очима свердлив. Мені здавалося, що сили мене залишали з кожною секундою і що я повільно вмираю. Більше Бичка ніколи не дражнила і, взагалі, обходила його десятою дорогою.

– Добре, Роза. Отже, продовжимо. Є ще один ефективний інструмент для незабутнього вступу і завершення.

– Який? – запитав Кирило.

– Історія з особистого життя. Те, що ти, Роза, розповіла про Бичка, цілком підходить для яскравого, скажімо, початку. А після – ти повідомляєш слухачам тему. Тема доповіді: «Як уникати конфліктів у колективі, або Реформа шкільної освіти». І вже від твого творчого хисту залежить те, як ти пов'яжеш вступ-розповідь з основною темою виступу.

Припустимо, у другому варіанті ти, Роза, керівник МіськВНО на конференції Міністерства освіти. Ти розповіла історію. Зробила паузу. Обвела всіх поглядом і кажеш: «Шкільна пора – це епоха в житті кожної людини. І з цим досвідом, з цими спогадами людина живе все життя. Ми не в силах вберегти школярів від усього негативного, що є в нашому житті, але зробити ці спогади більш позитивними, особливо те, що стосується творчого підходу в навчальному процесі, нам під силу. Більш того, це наш прямий обов'язок. Отже, тема моєї доповіді – «Творчі інновації в навчальному процесі».

– Ух ти! – Роза, здається, щиро захопилася моєю хвацько закрученою нелогічною логічністю. – А ще можна розповісти історію з життя великих людей.

– Саме так, – підтвердив я. Захват Рози мені лестив. – Це завжди буває доречно... Резюмуємо: вступ і завершення мають бути найбільш емоційними. Щоб цього домогтися, можна використовувати приклади з життя, свого або великих людей, афоризми, анекдоти, байки, неймовірні факти – все, що спаде на думку!

Я помовчав і, переконавшись, що мене жадібно слухають, продовжував:

– Далі переходимо до основної частини. Тут корисно використовувати методику, яку я охрестив «Аргументи плюс факти». Тобто розбираємо тему по шматочках... Я раджу мати план, можна навіть показати його слухачам на плакаті або екрані монітора – так їм буде простіше стежити за ходом виступу. І ще дуже важливо приділити увагу ліричним відступам... Як думаєте, навіщо? Олено, твої ідеї?

– Ну... – вона трохи розгубилася, але швидко зібралася з думками і відповіла: – Напевно, щоб слухач не нудьгував? – у її голосі прозвучали питальні інтонації.

– Саме так! – підтвердив я. – Ліричні відступи допомагають відволікти слухача від сухих фактів і розважити. Таким відступом також може бути історія з життя, притча, цікавий історичний факт. Загалом, проявіть фантазію!

– А закінчення? – поцікавилася Роза. – Яким воно має бути?

– У висновку потрібно повторити основну думку, – охоче відгукнувся я. – Ну, наприклад: *Мій головний посил вам...* або: *Ще раз нагадаю, що головна ідея мого виступу...* Щось у такому дусі. А в самому кінці – заклик до дії.

– Заклик до дії? – знову подала голос Роза. – Типу «купуйте в нас»?

– У принципі, так, якщо ваше завдання – продати що-небудь. Чого ви хочете досягти своїм ораторським мистецтвом? Від цього і залежить, до чого саме ви будете закликати слухачів. Я ось, наприклад, закликаю вас підготувати на наступний урок притчу і продумати, як будете її розповідати: з почином, зачином і всіма іншими премудрощами. Домовилися?

У відповідь пролунало незрозуміле мукання, яке я прийняв за «так». На тому і завершив урок ...

Урок № 10:

- У кожного виступу має бути чітка структура: вступ, основна частина, «ліричні» відступи і закінчення (висновок).
- Вступ і завершення повинні бути найбільш емоційними. Щоб цього домогтися, можна використовувати приклади з життя, свого або великих людей, афоризми, анекдоти, байки, неймовірні факти...
- В основній частині найкраще використовувати методику «Аргументи плюс факти». В ідеалі – мати наочний план виступу по пунктах.
- Важливо приділити увагу ліричним відступам. Це допоможе відволікти слухача від сухих фактів і розважити.
- Наприкінці слід повторити основну думку, а завершити промову має заклик до дії.

Розділ 11. Увага! Я виходжу...

Записано від імені Олени Владимирової

Радимир наздогнав мене після заняття... чим приємно здивував і навіть схвилював.

– Пройдемося? – запропонував він.

Звичайно, я охоче погодилася!

Ми прогулялися по сонячних вулицях, а після зайшли до кав'ярні. Я замовила свій улюблений лате, Радимир – просто чай... І ось ми п'ємо свої напої і мило розмовляємо... Мені було дуже добре, дуже спокійно...

– Здається, ти змінилася, – сказав Радимир, придивляючись до мене.

Я почервоніла, не розуміючи, до чого він хилить. Може, помітив, що я до нього не зовсім байдужа?

Виявилось, причина в іншому.

– Ти ніби трохи розкрилася, – розшифрував свою думку він. – Стала активніша, вільніша, чи що... або мені просто здається?

– Сподіваюся, не просто здається, – засміялася я. – Напевно, твої заняття дали якийсь результат. А ще я послухалася твоєї поради...

– Це якої? – напружився він, явно перебираючи в пам'яті всі рекомендації, які давав мені.

Я допомогла йому:

– Про візуалізацію! Пам'ятаєш... ми танцювали...

Сподіваюся, хоч танець він не забув!

Ні, не забув... навіть посміхнувся – м'яко, задумливо... немов поринувши у приємні спогади. Може, і йому сподобалося танцювати зі мною? Зрештою, я не зовсім страшненька...

– І як? – запитав Радимир після паузи, все ще посміхаючись. – Виходить?

– Начебто, – усміхнулася і я. – Бог уявою не образив! З цим усе в порядку... і техніка, як не дивно, працює!

– А чому дивно? – знизав він плечима. – Метод візуалізації давно відомий... Я теж іноді ним користуюся! Взагалі уява – відмінна штука!

– Повністю згодна! – підхопила я. – Здається, Дісней говорив: якщо ти можеш придумати щось – то ти можеш і зробити це!

– Ти вже хизуєшся цитатами! Непогано! – похвалив мене Радимир, ніби щиро захоплений. – Так тримати!

Я трохи почервоніла від його іронічного компліменту і з удаваною недбалістю помітила:

– Ну, вчусь у кращих!

Ми якийсь час обговорювали силу уяви, розмірковуючи, чого можна і неможна домогтися з її допомогою. Потім наша розмова плавно перейшла на супутні теми... Бесіда линула невимушено, легко...

– Знаєш, а ти вмієш дуже красиво висловлюватися, – раптом сказав Радимир не зовсім доречно, пильно дивлячись на мене.

– Це ти до чого? – здивувалася я, бо останні чверть години ми обговорювали зовсім не ораторство.

– Ну, я слухаю тебе і розумію: ти досить красномовна! Тобі не вистачає останнього поштовху...

– Яюсь не хочу, щоб мене штовхали, – нервово розсміялася я.

– А даремно! – повчально підняв палець Радимир, докірливо хитаючи головою. – Тобі треба вийти із зони комфорту. Ти пригрілася у своєму

тихому куточку... Руйнуй межі свого маленького світу, виходь у реальність!

– Увага! Я виходжу... – видала смішок я, заговоривши словами Табакова в ролі злої няньки Ендрю у фільмі про Мері Поппінс.

– Саме так, – бадьоро закивав Радимир і зробив черговий ковток давно остиглого чаю. За бесідою ми якось забули про свої напої...

– Легше сказати, ніж зробити. Як вийти з неї, цієї безглуздої зони комфорту?

Радимир не погодився зі мною:

– Нічого важкого тут немає! Найефективніший спосіб – змінити щось кардинально...

– Ну наприклад? – насторожилася я.

– Вийти заміж!

– Ха-ха! Поки нема за кого...

– Ну, тоді переїхати.

– Нема куди.

– Яка ти безапеляційна, – жартівливо засмутився Радимир. – Але нічого, я так просто не здамся. Як щодо зміни роботи?

– Вже тепліше, – неохоче визнала я. – Але зараз, цієї миті, я не готова звільнитися.

–Тоді розпочни з дрібних кроків... роби нестандартні для себе вчинки.

Я задумалася на хвилину.

– Наприклад, відвідуй курси ораторського майстерності? Це для мене нетипово!

– Ну так, непоганий варіант для початку! – підтримав Радимир. – І придумай ще щось у такому ж дусі... Примусь себе змінити власні звички! Прояви фантазію...

Я обіцяла. І правда, чому б не спробувати вийти із зони комфорту?

Урок № 11:

- Примусьте себе вийти із зони комфорту. Для цього просто змініть звичний режим дня, почніть здійснювати нестандартні для себе вчинки.

Розділ 12. Спонукайте до дії

Записано від імені Радимира Видосвіта

Підійшов час поговорити про типи виступів.

– Цицерон повторював, що найбільше з достоїнств оратора не тільки сказати те, що потрібно, але й не сказати того, що не потрібно! – урочисто, навіть пафосно почав я. – І щоб не допустити подібної помилки, потрібно зрозуміти, чому присвячений ваш виступ – яка його мета?

Я обвів поглядом свою публіку. Чи розуміють, про що мова?

– Мета виступу визначається його типом. Якщо точніше, то виступи можуть бути розважальними, регламентними, а також інформуючими або спонукаючими... Давайте поговоримо про кожен докладніше. Що розуміють під інформуючим виступом, як вважаєте?

На моє радісне здивування (навіть приголомшення) відповіді визвалася Олена. Щось новеньке в її поведінці... Невже вирішила скористатися моєю порадою і вийти зі своєї комфортної зони бездіяльності?

– Інформуючий виступ, мабуть, покликаний донести до слухачів певну інформацію? – припустила дівчина, причому говорила голосно і досить сміливо, навіть Роза не ризикнула вставити своє звичне глузливе зауваження – тільки фиркнула презирливо, але увагу на неї ніхто не звернув. А Олена продовжувала: – Серйозна доповідь, я думаю, буде саме таким виступом.

– Абсолютно правильно! – погодився я. – І тому інформуючий виступ, – один з найбільш нудних. Але аудиторія до такого роду виступів в основному підготовлена. Люди заплатили свою ціну, щоб отримати інформацію, або заплатять потім, це питання часу. У будь-якому випадку, мотивація приймати інформацію – велика. Тому ті, хто її подають, майже

не намагаються бути творчими і ненудними. Хоча все одно було б не зайвим... Так що моя порада: ніколи не нехуйте своєю креативністю!

Я помовчав трохи, даючи час своїм учням зібратися з думками, і тільки потім заговорив знову:

– А тепер – увага! – я знову витримав інтригуючу паузу. Прийняв ефектну позу і почав зображати східного закликальника: – *Люди добрі, не проходьте повз: сьогодні унікальний виступ факіра-ілюзюніста Тоні Хассіні – вчителя самого Девіда Коперфільда. Купіть квиток, не прогавте свій шанс доторкнутися до чарівного світу незвіданого і незрозумілого...*

Пролунали смішки і веселі оплески. Судячи з посмішок, моя міні-імпровізація слухачам сподобалася, підняла настрій.

– Це розважальний жанр? – віддихавшись, запитав я з хитрою посмішкою.

– Розважальний, – негайно погодилися всі.

Ось і попалися!

– Ні, любі мої! Розважальний ні до чого не спонукає, а просто розважає. Задорнов, «Камеді Клуб», «Розсміши коміка» та інші. А тут він спонукує: купіть квиток, прийдіть, і буде вам щастя. Різниця зрозуміла?

Відповіддю мені послужив незадоволений гул. Здається, хлопці та дівчата вирішили, що їх «надули»... Нічого, потрібно бути уважнішими, а не погоджуватися з усім, що тобі кажуть!

– І ще є регламентний виступ. На весіллі тости заведені? Заведені. На похоронах пом'янути – належить? Належить. Лише спонукальні промови вимагають високого ораторського мистецтва. Розумієте?

Начебто розуміли...

– Спонукальні промови мотивують слухачів, викликають у них бажання зробити дію, яка вигідна оратору з тієї чи іншої причини. Майстрами такого роду виступів стають різні «духовні вчителі» в сектах. Або представники мережевого маркетингу...

– О так... – пробурмотіла Роза, яка, мабуть, не раз ставала жертвою представників «Оріфлейм» і «Ейвон». Або які там зараз модні бренди?

– Але частіше за все виступи бувають змішаного типу, – говорив я бадьорим тоном. – Як думаєте, наші уроки – це які жанри?

І знову ініціативу проявила Олена! Ось вже чудо з чудес... Мені впору пишатися своїми викладацькими здібностями.

– Я думаю, це інформуючий виступ з елементами розважального жанру, – сказала вона.

– Принаймні, я прагну вносити розважальні елементи, – кивнув я, задоволений її догадливістю.

Росте дівчина, росте!

Урок № 12:

- Виступи можуть бути розважальними, регламентними, а також інформуючими або спонукальними.
- Інформуючі виступи зазвичай найбільш нудні. Вони покликані донести до слухачів ту чи іншу інформацію. Люди, які відвідують такі виступи, як правило, підготовлені до подібного формату і не очікують захоплюючої промови. Однак в ідеалі навіть такий виступ потрібно зробити цікавим.
- Розважальний виступ ні до чого не спонукає, а просто розважає. Яскравий приклад – Задорнов, «Камеді Клуб», «Розсміши коміка» та інші шоу.

- Найскладніший жанр – спонукальний, він вимагає найвищої ораторської майстерності. Спонукальні мови мотивують слухачів, *спонукають* їх до дії, яка вигідна оратору з тієї чи іншої причини.
- Найчастіше виступи мають змішаний характер. Наприклад, розважально-інформуючий виступ або ж розважально-переконувачий.

Розділ 13. *Все минає...*

Записано від імені Олени Владимирової

Минулого разу Радимир задав нам підготувати притчу, і я підійшла до справи відповідально. Все як вчили: зачин, основна частина і «смачна» кінцівка... Ну, може, де і помилилася, але дуже старалася! А головне, пообіцяла собі не звертати увагу на наше стервозне створіння...

Здається, я виступила непогано.

Почала з досить звичайного, на перший погляд, зауваження, що всі ми рано чи пізно стикаємося з тими чи іншими труднощами. І хоча саме ці труднощі гартують наш характер, роблять сильнішими, часом дуже складно «тримати хвіст пістолетом» і зухвало посміхатися своїм ворогам, чи то реальна людина, чи якась абстрактна категорія...

– Іноді нам настільки боляче і погано, що здається, ТАК ніхто і ніколи не страждав! – мовила я, демонстративно не помічаючи презирливо надутих губ Рози. – Ми вважаємо себе унікальними у своєму стражданні... І в цьому наша гординя. Тому що ще цар Соломон замислювався про нестерпність страждань...

За легендою, у нього, царя Соломона, був улюблений перстень з вигравіруваними на ньому словами: «*Все минає*». У важкі хвилини цар дивився на цей напис, і він приносив йому розраду. Але одного разу в його житті сталося щось настільки жахливе, що фраза не заспокоїла, а тільки розлютила його. Соломон у гніві зняв перстень і кинув його в дальній кут кімнати... Перстень покотився, і цар помітив, що на внутрішній стороні теж щось вигравірувано. Зацікавившись, він підняв прикрасу і з подивом прочитав слова, яких раніше не помічав: «*І це мине...*». Гірко розсміявшись, Соломон знову надів перстень і більш вже з ним не розлучався.

Я змовкла, переводячи подих і придивляючись до реакції публіки. Мене слухали... здається, не без інтересу...

– Ця притча вчить нас триматися до останнього і пам'ятати заповітні слова Соломона. Адже ще Бердяєв говорив, що люди накладають на себе руки, бо приймають мить болю за вічність. Їм здається: так боляче буде завжди! Однак насправді секунда змінюється секундою, час тече, все змінюється. Все минає. І якщо вам ДУЖЕ погано, просто повторіть собі: «*Мине і це*»... Чорну смугу обов'язково змінить біла, і над вами знову засяє сонце...

Я замовкла, майже захекавшись від урочистості своєї промови. Мені зааплодували – почав Радимир, інші підхопили його оплески, і навіть Роза з кислою міною пару разів ввічливо поплескала. А я, почервонівши від задоволення, повернулася на своє місце... і думки мої займав не несподіваний і вельми приємний успіх, а суть озвученої мною ж притчі! Все минає, і тим паче мине мій майбутній виступ, якого я так боюся. Ну скільки він триватиме? Півгодини максимум?

Я стала жвавішою і посмілішала настільки, що після заняття підійшла до Радимира і досить голосно (щоб чула Роза!) запросила його до кав'ярні.

– Вип'ємо кави?... Нічого особливого...

Він трохи розгубився від моєї раптової зухвалості, але погодився. Ми пішли як пара, і я не бачила, а *відчувала* спиною свердлячий погляд Рози. І вперше мені це не досаждало, а скоріше, лестило!

Урок № 13:

- Бердяєв говорив, що люди накладають на себе руки, бо приймають мить болю за вічність. Однак це тільки мить, варто набратися сил і терпіння – і чекати, поки над вами знову засяє сонце!

- У будь-які важкі моменти повторюйте собі, що все минає... мине і це!

Розділ 14. *Важливі якості*

Записано від імені Радимира Видосвіта

Наступний урок я провів нетиповим для себе способом... Якщо точніше – говорив, але думками був далеко (каюсь, каюсь!). І причиною подібної неуважності була моя гарненька учениця... Мабуть, ви здогадалися, що мова про Олену.

Однак далі ваша кмітливість напевно себе не виправдає! Тому що ви, швидше за все, думаєте, ніби я міркував про Олену в романтичному ключі... Аж ні, помилилися, шановний читачу! Тобто, звичайно, було місце і сентиментальним емоціям, але їх затьмарювало почуття провини. Мене мучили докори сумління!

Минулого разу Олена запросила мене до кав'ярні, і ми провели кілька чарівних годин (взаємно приємних, вважаю!)... Розмовляли, сміялися... чорт забирай, нам було класно разом! Причому нічого *такого* не сталося, хіба що поцілунок на прощання – більш наполегливий, ніж сміє бути дружній прощальний «чмок». І я навіть обіцяв зателефонувати... але не виконав обіцянки. І розумів, що не виконаю. Якби вона знала, чому!

Але я їй не сказав і не скажу. Наші уроки закінчаться рано чи пізно, і минуле залишиться в минулому. Ми будемо один для одного світлим спогадом. А поки мені слід триматися подалі від неї... в міру можливості та сил. Просто вчитель і учениця. Просто друзі... Проте наскільки великою є спокуса! Олена розкрилася, розквітла... Вона приваблювала мене... Заборонене завжди приваблює більше.

Тепер ви не здивовані тим, що я був дещо... ммм... неуважний?!

Втім, професіонал від дилетанта тим і відрізняється, що здатний виконати свою роботу на належному рівні в будь-якому стані здоров'я та

умонастрої! Так що і я (смію сподіватися, професіонал непоганий) провів урок цілком стерпно. Мабуть, ніхто нічого й не помітив...

Темою заняття були важливі якості першокласного оратора.

– Перш за все, необхідно пам'ятати про таку якість, як *відповідальність*, – говорив я. – *Ви* і тільки *ви* відповідальні за свій виступ! Якщо виключити, звичайно, різні форс-мажори... У всіх інших випадках відповідальність цілком і повністю лежить на вас! Важка аудиторія? Варто було це врахувати! Каверзні питання? Треба було підготувати «відповіді-обманки»! Ви взялися провести лекцію або виголосити промову – вам і відповідати!

Судячи з виразу облич моїх слухачів, їм ця теза не припала до душі... Ще б пак!

– Як казав Іскандер Фазіль Абдулович, справжня відповідальність буває тільки особистою – людина червоніє сама. І це таки так! Ви можете скільки завгодно твердити, що винні обставини – червоніти все одно вам, як невдалому оратору! А отже, розумніше заздалегідь змиритися з власною відповідальністю та краще підготуватися. Та й взагалі, погодьтеся, відповідальність в усі віки була і буде стрижневою якістю справжньої людини. Не лише оратора...

Олена зітхнула і насупилася. Мабуть, приміряє на себе роль відповідальної за майбутній мегаважливий виступ... Що ж, дівчинко, я не можу заради тебе прикрашати дійсність! Змирися зі своєю долею... До речі, про смиренність!

– Друга важлива якість промовця – це *смиренність*. Смиренність... Здивовані? Даремно! Дуже важлива властивість характеру. Від оратора вимагається твердість і м'якість одночасно. Звучить парадоксально, але це правда... Як вважаєте, навіщо оратору смиренність?

Далі були припущення, далекі від істини. І тільки Кирило вгадав:

– Напевно, аби не зіпсувати вечір... не провалити виступ у цілому?

– Правильно, – кивнув я, дещо розсерджений, що Олена не блиснула сьогодні. – Ми вже обговорювали проблемну аудиторію. На жаль, буває не просто проблемна, а ДУЖЕ проблемна, вкрай складна... Досвідчений промовець може, звичайно, впоратися із ситуацією, а от іншим потрібно заздалегідь змиритися. Інакше весь вечір – нанівець! Якщо один ідіот (вибачте за прямоту) каламутить воду – інші ж до чого?! Важка аудиторія рідко буває такою на всі 100%! І деякі люди прийшли послухати вас, вони хочуть отримати ту інформацію, яку ви намагаєтеся їм донести! І заради цих людей, нехай їх тільки 5 або 10, вам і варто змиритися з нахабами і грубіянами, які намагаються своїми дурними зауваженнями зіпсувати всю промову!

Олена усміхнулася, зустрівши мій погляд. Що ж, аналогія з Розою очевидна... Цікаво, а сама Роза розуміє, ким стала для Владимирової? Навряд чи... Трирозмірний бюст рідко передбачає наявність високорозвиненого інтелекту... хоча бувають відрадні винятки з правил!

– Отже, іноді краще змиритися, а своє его злегка придушити, – продовжував я. – Як казав Будда в одній з притч: «Я своїм противникам від початку все пробачив, і це їхнє горе, що вони не можуть відмовитися від лютого бажання критикувати мене». Конфлікт варто погасити в зародку своїм смиренням. Саме бажанням миру, і ждних інших підтекстів. Тобто необхідно бути гнучким, психологічно толерантним (приймати кожного таким, як він є). Гордовиті, образливі, зарозумілі люди будуть змушені часто натрапляти на конфлікти, а це порушує головний закон ораторського мистецтва – не нашкодь.

Після уроку я не став, як завжди, затримуватися в аудиторії і буквально втік... зник, поки Олена збирала сумку. Я не був готовий

перетинатися з Владимировою... мені потрібен був час все як слід обміркувати.

Урок № 14:

- Важлива якість оратора – **відповідальність**. Ви і тільки ви відповідаєте за результат свого виступу.
- Оратор повинен бути **смиреним**. Не можна давати волю емоціям, відповідати грубістю на грубість. Ваше завдання – гідно провести виступ... і ділом довести, що ви гідні звання блискучого професіонала!

Розділ 15. Тягар минулого і виклик сьогодення

Записано від імені Олени Владимирової

Наступного дня, в неділю, я вирушила на прогулянку до парку. Сама, не взявши за компанію навіть сестру – мені хотілося пройтися на самоті по тінистих алеях, хотілося подумати... Стільки всього сталося за останні тижні, я так змінилася, що не встигала звикнути до своєї нової особистості... з її мінливим світосприйняттям. Це лякало і збуджувало одночасно.

Був лише травень, але сонце жарило немилосердно, немов погода переплутала сезони і вирішила, що вже липень... Втім, я, створіння вельми теплолюбне, за довгі зимові місяці знудьгувалася за літом, за яскравими барвами і виразними запахами... Я не скаржилася на задуху, як інші. В якомусь сенсі я раділа їй!

І ось я йшла по доріжках парку, задумливо дивлячись по сторонах. На душі було легко... Я згадувала останні уроки і розуміла, що вони дали мені куди більше, ніж можна було розраховувати. Вони навчили мене не боятися бути собою...

А ще я згадувала шкільні роки. Хтось сумує за дитинством, думає про ту пору з ностальгічним смутком... Тільки не я! Моя пам'ять повниться жахливими картинами тих далеких років, коли я була зовсім юною, недосвідченою і не вміла захищатися... Завжди осторонь, завжди – ізгой... Лише в університеті я злегка «розправила крила» і навчилася хоч трохи вірити у свої сили... А в школі я дозволяла, образно висловлюючись, штовхати себе ногами! Так, таке теж було.

Але зараз, розмірковуючи про шкільне катування, я з подивом усвідомила, що готова залишити минуле в минулому. Що було те загуло. То була інша я, рання версія мене нинішньої... Необхідний етап, який

допоміг моєму характеру викристалізуватися. Хто знає, якби я не стала аутсайдером, може, не поринула б у творчість з головою? Не пішла б у світ своїх оповідань – світ, де мені було комфортніше, де мене чекали і любили? Залишилося реалізуватися як автору, як письменнику, – і тоді я зрозумію, що все не дарма. Всі мої страждання, моя самотність... Не дарма.

Про це я і думала, коли підійшла до найзатишнішої паркової зони, з білосніжними лавками і зеленими газонами... Розсіяно посміхаючись своїм думкам, я глянула на лавиці, сподіваючись відшукати вільну, – і завмерла, вражена. Я остовпіла. Оніміла...

Я була шокована, справді шокована... бо побачила Радимира. Він тримав на руках кучеряву дівчинку, яка обіймала його за шию і радісно сміялася. Поруч ішов підстрибом хлопчисько років 12... дуже схожий на пана Видосвіта. Цю веселу компанію супроводжувала цілком симпатична жінка років 35-40... витончена, випещена, по-своєму ефектна. Боюся, ревність не дозволила мені оцінити зовнішність цієї дами об'єктивно, хоча я, чесно, намагалася.

Мама, тато, дочка і син. Це було так очевидно, так зрозуміло, що я готова була провалитися крізь землю! Від сорому, від ненависті до себе самої... і до нього, до Радимира.

Я була не зовсім справедлива, звичайно... Гарячково воскрешаючи в пам'яті всі наші з ним розмови, я понуро констатувала: він жодного разу не сказав, що вільний... не запропонував нічого більшого, ніж просто дружба... не зробив жодного дійсно романтичного натяку... Я подобалася йому, здається... Ну то й що? Хіба мало хто кому подобається! Як то кажуть, сама придумала, сама повірила... сама образилася. Нерозумно... але боляче, як боляче!

Але ж я могла здогадатися, запідозрити недобре, коли він не зателефонував... коли не почекав після минулого уроку... але в суто жіночій манері вирішила придумати йому виправдання... Врешті-решт, обручки на пальці немає! Втім, мої батьки теж не носять свої обручки, тому чи мені не знати, що це нічого не означає.

Я хотіла піти непоміченою, але не встигла вислизнути. Радимир підняв очі і побачив мене... Він відразу ж змінився, – його обличчя, що світилося від щастя, раптово стало тривожним і збентеженим... Він явно не знав, як себе поводити. Привітатися? Проігнорувати?

Я вирішила за нього. Усміхнулася з фальшивою безтурботністю, махнула рукою і квапливо зникла за поворотом. Боковим зором я встигла помітити, як Радимир щось пояснює своїй дружині... мабуть, говорить, що це його учениця. І не бреше ж!

Покидаючи парк, я ледве стримувала сльози і з гіркотою думала, що готова залишити минуле в минулому... але чи готова поборотися із сьогоднішнім? І з тим, що воно мені піднесе?

...

На це питання я відповіла собі того ж вечора. І допоміг мені, як не забавно, Радимир. Його пам'ятні слова про те, що не можна бути «лампою» і реагувати на все за шаблоном. Е ні, баста! Я не дозволю себе зломити. Може, я буду нещасною, але сильною. Буду успішною!

Я впораюсь. Я зможу.

Урок № 15:

- Залиште минуле в минулому. Не тягніть вантаж тяжких спогадів у своє майбутнє, воно ще тільки зароджується. Що було те загуло...

- Труднощі гартують характер. Не бійтеся їх – вітайте! Сприймайте, як виклик... Впораетеся або зламаєтеся від першого ж удару долі?

Розділ 16. Сила погляду

Записано від імені Радимира Видосвіта

Давненько я не нервував перед черговим заняттям! Минули ті часи, коли я переживав, що не зможу донести до аудиторії якусь думку, не буду цікавий... не втримаю увагу публіки! І ось, ти диви... І все через Олену.

Після нещасливого зіткнення в парку, де я недільного дня гуляв зі своєю сім'єю, я все сумнівався, намагаючись зрозуміти, як краще діяти: зателефонувати чи ні, спробувати щось пояснити або спустити на гальмах? Я відчував провину, хоча не розумів, за що... в чому я винен? У тому, що одружений? Що я – батько і чоловік, причому в обох ролях відчуваю себе чудово? Я любив своїх дітей і з дружиною цілком ладнав... Пристрасть, звичайно, залишилася в минулому, але їй на зміну прийшла ніжність, взаєморозуміння... Стільки прожитих разом років! Сотні спогадів... У нас з Іриною був дуже щасливий шлюб! І я не збирався нічого змінювати. Ні заради Олени, ні заради кого іншого.

Звичайно, Олена мені подобалася... Ну то й що? Вона приваблива молода жінка, вона моя учениця... нам цікаво разом. Це – основа для дружби, можливо – з якимось романтичним підтекстом, який додасть стосункам інтригуючої пікантності... Але й годі!

Я згадував наші зустрічі... Чи давав я привід розраховувати на щось більше, ніж просто дружба? Мені здавалося – ні. Але, може, мене обманює власна пам'ять?

Як би там не було, я вирішив перекинутися з Оленою парою слів перед уроком, благо, дівчина зазвичай приходила раніше за всіх... На жаль, цього разу вона зрадила своїм звичкам – з'явилася із запізненням (як я підозрював – навмисне), коли всі вже зібралися і чекали тільки на неї.

Робити було нічого – довелося розпочинати урок...

Тема нашого заняття – зоровий контакт з аудиторією, – почав я і придушив смішок. У мене як раз не виходило налагодити зоровий контакт з найважливішим на сьогодні слухачем... Цей слухач в особі Олени сидів надувшись і дивився в підлогу. Цікаво, вона хоч слухає мене?! Я продовжував: – Що видає невпевненого в собі оратора? Невиразне мовлення, тремтячий голос, слова-паразити... згодні? Але не тільки це! Ще – наш погляд... Недосвідчений промовець боїться дивитися в очі своїм слухачам! Такий оратор дивиться куди завгодно, лише не на свою публіку... у вікно, кудись у кут... Знайомо?

Мені покивали, навіть Олена розуміюче хмикнула. Ну кому, як не їй, знати, про що я говорю!

– Звичайно, одразу ви не навчитеся сміливо дивитися в обличчя слухачам, – розчарував я своїх учнів. – Потрібна практика, досвід... з ними приходить впевненість, і ви вже не боїтеся зорового контакту. А що ж робити новачкам? – Я помовчав, даючи їм час подумати, а потім озвучив рішення мною ж поставленої проблеми: – Методи є! Всього існує 4 рівні зорового контакту.... Перший рівень – початковий. Дивіться на публіку хоча б поверх голів... Не треба спрямовувати погляд у стіну або вікно! Хоча б – поверх голів... Це варіант для зовсім боязких.

Роза не втрималася – голосно хмикнула і щось шепнула своїй подрузі. Вони захихотіли і покосилися на Олену, однак та залишилася абсолютно незворушною... Мабуть, їй було не до них. З'явилася проблема істотніша... Прикро, що нею став я...

Ну та годі! Робота – перш за все. Про особисте подумаємо після... І я бадьоро продовжував:

– Це був перший рівень... для тих, хто взагалі не має досвіду ораторства. Тепер – другий рівень. Дивіться в бік аудиторії ковзаючим поглядом... але при цьому виберіть собі кількох фаворитів – ось їм і

приділяєте більше уваги. Тепер питання: як вибрати таких фаворитів? Як вважаєте?

Мої слухачі презирнулися. Потім посипалися припущення:

– Кохана дівчина?

– Родичі і друзі?

Я кивнув, погоджуючись:

– Так, кохана людина або друг, звичайно, стануть хорошою підтримкою... Але якщо серед ваших слухачів немає близьких людей? Якщо навколо – одні незнайомці? Що тоді робити?

– Повіситися, – буркнула Роза, чимось незадоволена.

Але я – не Олена. Мене не збити з думки так просто, тим паче – їй!

– Ну, звичайно, теж варіант, – посміхнувся я, знизуючи плечима. – Але я б запропонував більш життєстверджуюче вирішення проблеми. Просто знайдіть у залі кілька доброзичливих облич... Хтось, може, посміхнеться вам або гляне добродушно... Дивіться час від часу саме на цих слухачів. Вони послужать вам моральною підтримкою... – я витримав чергову паузу, оцінюючи свою аудиторію і вирішуючи, чи всі встигають стежити за моєю думкою. Потім заговорив знову: – Ще одна важлива умова: ці вибрані вами фаворити повинні в ідеалі сидіти в різних частинах залу, щоб ви охопили зором всіх... Тому ідея родичів як фаворитів є малоперспективною, до речі кажучи... Ваші близькі напевно сядуть всі разом, так що вам у будь-якому випадку доведеться пошукати когось ще. Всім все ясно?

Мені відповіли невиразним «угу». Я задоволено кивнув:

– Добре! Тепер – рівень професійний. Якщо відчуваєте в собі сили, дивіться на всіх у залі, всім по черзі приділяйте увагу. Погляд має бути блукаючим, такий собі «погляд-постріл» – незрозуміло, в кого

«вистрілить» у наступний момент! Не йдіть за певною схемою – мовляв, спочатку дивлюся туди, потім – сюди... Деякі оратори так роблять, але, як на мене, з боку це виглядає досить безглуздо... Не дійте по шаблону... Не дозволяйте слухачам розслабитися! І не забувайте тих, хто сидить на задніх рядах...

Пару хвилин мої учні обмірковували все сказане. Потім Кирило запитав:

– Ви сказали, що всього 4 рівні зорового контакту...

– Саме так, – підтвердив я. – А що тебе бентежить?

– Ну... Третій рівень – професійний... Який тоді четвертий?!

Я переможно посміхнувся:

– О... Четвертий рівень – це робота з важкою аудиторією. Тут багато секретів, але розглядати їх усі в межах наших уроків зарано. Це – тема просунутого курсу ораторської майстерності. Розповім лише деякі основи. Якщо ви помітили в залі... ммм... «важких слухачів» – приділіть їм підвищену увагу.

– Важких – це тих, що сидять у кінці залу? – припустив Кирило.

А він, одначе, активний сьогодні!

– У тому числі, – погодився я. – Як я вже згадував, заднім рядам треба приділяти посилену увагу. Вони там сидять, нудьгують, позіхають... а ви покажіть, що вони – в центрі уваги! Це дуже важливо, так ви зробите їх своїми союзниками – а може, і найвдячнішими слухачами... Але для початку засвойте три перші способи зорового контакту. Добре?

– Добре, – кисло погодився Кирило, хоча моє запитання адресувалося всім.

Урок наближався до кінця, і я розумів, що після заняття Олена відразу втече... а я з нею так і не переговорюю... Що ж робити? Може, спробувати поговорити прямо зараз? Придумати якусь вправу, що «змусить» нас поспілкуватися більш-менш приватно?

Хвилина роздумів – і така вправа знайшлася...

Урок № 16:

- Під час виступу дуже важливо підтримувати зоровий контакт з аудиторією.
- **Перший рівень зорового контакту (для новачків):** дивитися поверх голів слухачів. В жодному разі не дивитися у вікно або в стіну!
- **Другий рівень зорового контакту:** дивитися на слухачів ковзаючим поглядом. При цьому вибрати кількох «фаворитів», і їм приділяти більше уваги – бажано, щоб ці люди сиділи в різних частинах залу. Такими фаворитами можуть стати як ваші друзі, так і незнайомці, які проявили до вас дружелюбність (посміхнулися, наприклад).
- **Третій рівень зорового контакту (просунутий):** приділяти увагу всім, по черзі. При цьому ваш погляд перетворюється в «приціл», ніхто не знає, в кого ви «вистрілите» наступної миті.
- **Четвертий рівень зорового контакту (для ораторів екстракласу):** робота з важкою аудиторією. Якщо ви помітили наявність «важких слухачів» – тих, хто сумує або займається сторонніми справами, – приділіть їм підвищену увагу. Покажіть, що вам дуже важливі вони як слухачі – така методика може виявитися досить ефективною. До кінця лекції ви, ймовірно, перетворите початкових скептиків на своїх гарячих прихильників.

Розділ 17. Дивись мені в очі!

Записано від імені Олени Владимирової

Я спеціально запізналася, щоб не залишатися з Радимиром наодинці, і протягом усього уроку намагалася не зустрічатися з ним поглядом. Це було особливо потішно, враховуючи тему лекції – «Зоровий контакт»... Саме такого контакту я й уникала! Ну, загалом, не тільки такого...

Я сподівалася після уроку відразу втекти, але Радимир мене перехитрив. Перед самим кінцем заняття він оголосив, що зараз настав час для чергової вправи, і розбив нас всіх на пари. Причому я (от так чудеса!) була в парі з ним. Ну, хто б дивувався...

Вправа була простою: ми по черзі дивимося один на одного з різними виразами; спочатку – несміливо, потім – спокійно, наостанок – з упевненістю.

– Думаю, мені тренуватися необов'язково, – посміхнувся Радимир, здавалося – трохи нервово. – Давай ти!

Ну, що ж, пане вчителю... із задоволенням!

Несміливий погляд вдався цілком – це взагалі, як то кажуть, «мoje». А ось дивитися спокійно виявилось несподівано важко... Аж надто **неспокійно**, тривожно було на душі! Проте з упевненим поглядом проблем не виникло – я була в досить войовничому настрої і так глянула на бідолаху Радимира, що, схоже, примудрилася його збентежити. Ну або, щонайменше, – скинути з нього маску безпечності! Приємно було переконатися, що йому не все одно...

– Слухай... – впівголоса вимовив він і зам'явся, явно не знаючи, що сказати. Я мовчки чекала, продовжуючи свердлити його наполегливим поглядом. Тоді наш оратор вирішив від тверджень перейти до питань: – Ти... на мене образилася?

Молодець, перекинув м'яч мені... нічого, впораюся!

– Я? Чого б це? – я зобразила нерозуміння і знизала плечима – мабуть, дещо награно. – Все добре.

– Ти бачила мене в парку... в неділю...

– Так, ну то й що? – я спробувала сказати це безпристрасно, але голос зрадливо затремтів. Я змусила себе посміхнутися і натягнуто продовжувала: – Ми нічого один одному не обіцяли, Радимир... Я це розумію. Ми вільні у своїх вчинках...

– В тому-то й питання, що я – ні... – з гіркотою посміхнувся він. – Я – не вільний...

– Згодна, – підтвердила я не без смутку. – Ти – не вільний...

Так ми стояли й дивилися один на одного... дивилися не як того вимагала вправа: без боязкості, без впевненості. Дивилися сумно... Нам обом було не по собі... ми обидва трохи шкодували про те, що не склалося, не здійснилося...

Коли я йшла, мені здалося, Роза проводить мене задумливим і недобрим поглядом.... Очевидно, вона зовсім інакше розтлумачила наш «тет-а-тет» з Радимиром... не зрозуміла, що між нами все в минулому (хоча що – все?). І я не збиралася її переконувати! Нехай злиться...

Не знала я ще, кого злю...

Урок № 17:

- Сміливо приймайте удари долі і не бійтеся дивитися в обличчя своїм ворогам!

Розділ 18. Мовчання – золото

Записано від імені Радимира Видосвіта

Від Олени не було ні слуху, ні духу... Пару разів я намагався зателефонувати їй – не брала трубку. Писав на електронку – не відповіла. Зрештою, я здався і кинув спроби поговорити з цією впертою дівчиною. Не хоче спілкуватися – ну й чорт з нею! Теж ще, цяця... У будь-якому випадку, я не знав, що сказати Владимировій. Просто мені здавалося, минулого разу я чогось не зумів пояснити, донести... залишався осад. Хоча винуватим я себе, як і раніше, не вважав. Той факт, що я не ношу обручку, нічого не означає... Не люблю я прикраси, навіть такі символічні (або *особливо* такі?)!

На урок Олена знову запізнилася. Ну, хоч взагалі прийшла. Адже урок був надважливий! Тема – **сила пауз**.

– Будь-який оратор може і повинен підвищити свою значущість завдяки стратегічно розрахованому мовчанню, – почав я трохи урочистим тоном. – У повсякденному житті ми звикли вважати паузу незручною, думаємо, що вона заважає спілкуванню. «Виникла незручна пауза», – як часто ми чуємо цей вислів і розуміємо, що комунікація між людьми була неефективною! Так, пауза – це переривання спілкування, але, тим не менш, вона може бути ефектною і ефективною. Є навіть наука, яка вивчає види пауз, і називається вона паузологія. Професор О'Коннор, один з видатних паузологів США, вважає, що паузи можуть сказати про людину не менше, аніж слова. Адже в спілкуванні на них йде майже п'ятдесят відсотків часу!

Я продемонстрував силу пауз на практиці – помовчав рівно стільки, скільки було потрібно, щоб мої слухачі перейнялися важливістю всього мною сказаного. Потім продовжив:

– Методом ефектних пауз користувалися великі оратори минулого! Причому часто діяли суто інтуїтивно... На жаль, про такого генія красномовства, як Цицерон, нічого стверджувати не можу – надто давно він жив... але готовий посперечатися, що цей маестро славослів'я теж знав і використовував силу пауз! Однак наведу приклади більш сучасні. Скажімо, Наполеон, особистість відома, був майстром паузи. Перш ніж звернутися до солдатів з промовою, він витримував значну паузу – 40-50 секунд. Виникало відчуття, ніби з кожною секундою, що подовжує його паузу, він зростає в очах підлеглих – важливий фактор, враховуючи невисокий зріст цього полководця... Або ось приклад більш трагічний: Адольф Гітлер. Людина дуже неприємна, звичайно, але він справді вмів ораторствувати! І теж був майстром виразної паузи. На старих плівках видно, як він нервово теребить вуса, морщить лоб і метушливо мне в руках свої записи протягом кількох хвилин, стоячи перед тисячами людей, які чекають на його слова. Потім, після довгої драматичної паузи, коли увага натовпу сягає піку, він починає майже пошепки: *Ми прагнемо миру...* Не будемо забувати і про прекрасну половину людства... – я обвів поглядом присутніх дам і посміхнувся їм, Роза заусміхалася мені у відповідь, Олена демонстративно стиснула губи. Що за дівча вперте! – Наприклад, Елізабет Кеді Стентон, одна з перших борців за права жінок, розвинула в собі якості блискучого оратора, в тому числі навчившись грамотно використовувати вплив паузи. Стентон розуміла, що, перш ніж вона скаже хоч слово своїм слухачам, вона повинна привернути увагу і завоювати повагу. Тому запам'ятайте раз і назавжди: оратори – неважливо, чоловіки вони або жінки, низького зросту або високі, – можуть підвищити свою значущість завдяки стратегічно розрахованому мовчанню.

Я знову витримав театральну паузу. Не буду скромничати, я цілком набив руку в цьому мистецтві! Вмію мовчати ефектно і красномовно... не пересмикуючи!

– Але паузи бувають різні! – продовжив я значуще, піднявши вказівний палець. – Є паузи беззмістовні, коли людина перебуває в стопорі від незнання, що сказати. Така пауза вважається «порожньою». Користі від неї ніякої... Однак не плутайте «порожню» паузу з паузою обмірковування, так званою *паузою «хезитації»*. Такого роду паузи часто зустрічаються в промові людей, які вирішують політичні, соціальні, творчі та інші завдання. Подібна пауза допомагає не нашкодити, тобто не прийняти поспішного рішення, яке може вплинути на життя, здоров'я і честь інших людей.

Я знову мовчки вивчив свою аудиторію. Мене трепетно слухали...

– Пауза «хезитації» також необхідна для прийняття зважених рішень, чіткого формулювання. Більш того, вона буває підмогою при відповіді на питання, припустимо, студентів. Викладач, готуючись до відповіді, як гросмейстер, бере хвилинну паузу і лише після цього задовольняє спраглих знань. Є ще паузи *інтонаційно-синтаксичні*. Вони відповідають розділовим знакам у письмовому мовленні. Найкоротша пауза – на місці коми, а найдовшої паузи вимагає крапка. Інтонаційно-синтаксичною паузою відокремлюються в усному мовленні однорідні члени речення, вставні конструкції, звернення. Пауза заповнює те місце в реченні, де передбачається пропуск слова, – я помовчав і продовжив далі: – Паузи, що відокремлюють один мовний такт від іншого, називаються *інтонаційно-логічними*. Зміна місця інтонаційно-логічної паузи в одному і тому ж реченні може значно вплинути на зміст. Але все ж найбільш важливими в ораторському мистецтві є *паузи емоційні*, через які можна передати цілу гаму почуттів: любов, радість, страх, образу, розчарування, щастя тощо. Такі паузи на письмі позначаються найчастіше трьома крапками... На завершення своєї невеликої лекції повторю за Станіславським: *«Пауза – найважливіший елемент нашого мовлення і*

один з головних його козирів». Від себе ж хочу вам побажати прийняти паузу як вашого кращого друга!

Я змовк, насолоджуючись викликаним ефектом. Моя тирада сподобалася, змусила задуматися... Мабуть, хлопці ті дівчата раніше не уявляли, як важливо правильно мовчати – де, скільки і коли потрібно.

– Тепер почнемо тренувати паузи... Є бажуючі почати?

Судячи з похмурих облич моїх учнів, таких бажуючих не було... Що ж, знайома історія!

Урок № 18:

- Переконлива пауза – ключ до підвищення значущості повідомлення. Промовці – неважливо, чоловіки вони або жінки, низького зросту або високі, – можуть підвищити свою значущість завдяки стратегічно розрахованому мовчанню.
- Великі оратори минулого вміло користувалися стратегічними паузами. Вони знали, як завоювати слухача і заворожити його своєю промовою. І вміле красномовне мовчання було далеко не останнім їхнім інструментом!
- Паузи бувають **інтонаційно-синтаксичними** (відповідають знакам пунктуації в письмовому мовленні), **інтонаційно-логічними** (відокремлюють один мовний такт від іншого) і **емоційними** (дозволяють передати цілу гаму почуттів від любові і радості до страху і розчарування. Такі паузи на письмі позначаються найчастіше трьома крапками...). Крім того, існують **паузи «хезитації»** – так звані паузи «обмірковування», які потрібні оратору для пошуку оптимальної відповіді на дійсно важливе питання, що не терпить суєти і стосується тієї чи іншої проблеми.

Розділ 19. *Небезпечно!*

Записано від імені Олени Владимирової

Цього вечора я перебувала в поганому настрої, сама не знаю, чому. Може, зустріч з Радимиром на уроці вивела мене з рівноваги, показна байдужість пана Видосвіта... Він на мене майже не дивився! Прикро раптом стати порожнім місцем...

Щоб трохи розвіятися, я вирішила сходити в кіно... Вивчивши рекламу всіляких кіноновинок, я зупинилася на черговій серії фентезі-саги про Месників і обрала сеанс о 21:30 в МОСТ-сіті. Запізно, звичайно, але чому б і ні? Я доросла жінка, врешті-решт...

Рівно о пів на десяту я сиділа в темному залі з величезною порцією попкорну. Зазвичай я не дозволяю собі їсти так пізно, але дуже похмурий у мене був настрій... Я сподівалася, що захоплюючий фільм і улюблена повітряна кукурудза в солодкій глазури поправлять справу. Як я помилялася!

Мені не пощастило: позаду мене розташувалася весела нетвереза компанія, судячи з голосів – якась дівчина і кілька хлопців. Причому жіночий голос здався мені підозріло знайомим... Весь фільм п'яні приятелі голосно коментували сюжет, сміялися, дзвеніли пляшками... коротше, повністю зіпсували задоволення від перегляду. Пару разів їм робили зауваження, але тиша тривала недовго. Так що я була майже рада, коли сеанс дійшов кінця...

Пробираючись до виходу, я з цікавістю озирнулася – мені було небайдуже, хто дві години поспіль псував мені і без того поганий настрій. Які ж були моє здивування і досада, коли я зрозуміла, що це Роза! Роза і два якихось хлопці, мені незнайомих. Причому всі троє були дуже напідпитку!

На жаль, дівчина мене побачила. Обличчя її спотворила похитлива посмішка – саме спотворила, бо хижий оскал, що з'явився на пухких губах Рози, був огидним... нічого схожого на її звичні солодко-спокусливі закличні напівпосмішки, які вона щедро розсипала на наших уроках, зваблюючи Радимира...

– О, які люди... – п'яно захихотіла Роза, не без зусиль зберігаючи рівновагу. Їй довелося вчепитися в лікоть свого вельми не представницького кавалера, щоб не впасти. – Наша дива!

Я хмикнула. Вже хто-хто, а я на дива ніяк не тягнула! Справжня дива була зараз безбожно п'яною і дивилася на мене затуманеним алкоголем поглядом.

Роза по-своєму розшифрувала мій сміх.

– Думаєш, найкраща, ага? Мегасексі? – вона знову реготнула і звернулася до своїх приятелів, одного навіть тицьнула в бік: – Як вам пава? Прямо зірка!

Дві чоловічих особи втупилися в мене з нетверезою цікавістю. Буквально всю обмацали своїми сальними поглядами... по моєму тілу пробігли мурашки, і зовсім не від приємного збудження! Від огиди... не терплю п'яних.

– Нічого так... але занадто худа... – резюмував один.

Обстановка загострювалася. Ми як і раніше знаходилися близько кінозалу, проте інші глядачі встигли розійтися... Час було і мені поспішати! Я прискорила крок, але переслідувачів не позбулася. Вони йшли за мною і коментували абсолютно все: мою ходу, осанку, одяг... Я відчувала, як горить моє обличчя, мені було соромно і страшно... згадалися шкільні роки, коли почувалася таким же ось зацькованим звірятком...

Але зараз я – не маленька дівчинка. Я – доросла жінка, яка добре знає свої достоїнства і недоліки! І п'яне белькотіння цього зброду не відіграє важливої ролі... головне, швидше вирватися назовні!

Однак на вулиці стало тільки гірше. Роза і її друзі ніяк не відставали, за спиною лунало їхнє хвацьке улюлюкання, а перехожих навколо не спостерігалось. Як і маршруток або якихось таксі. Що ж робити?!

Я звернула за ріг і опинилася в зовсім глухому і темному закутку... за мить з'явилася і Роза з компанією, і я з жахом зрозуміла, яку помилку зробила. Тепер мені тікати було нікуди! Ззаду – кам'яна стіна, попереду – вони... Господи, що ж робити?! Алкогольний хміль явно позбавив їх розуму, тепер вони готові на все! Тим паче хлопців так старанно підбиває Роза... Я раніше і не підозрювала, як сильно вона мене ненавидить! Невже і справді закохана в Радимира? Або це просто жіночі ревності до чужої перемоги (до речі, уявної)?!

Один з хлопців ступив у мій бік, і на мене війнуло алкогольними парами. Я скривилася і втиснулася в стіну.

– Що, крихітко, побавимось? – запропонував він розв'язно.

Моє серце калатало, як засуджене, лоб вкрився потом... мені ніколи, ніколи не було так страшно!

– Тобі сподобається... – прошепотів хлопець, наближаючись майже впритул. Його рука ковзнула по моїй щоці. Пальці хулігана були липкими і гидкими...

– Ти переконаний? – пролунав новий голос, сильний і впевнений.
Владний голос. – Переконаний, що їй сподобається?

Мій кривдник озирнувся, я теж з надією глянула поверх його плеча. Було дуже темно, але все ж таки я зуміла розрізнити статну фігуру молодого чоловіка, трохи вищого за мене зростом. Від незнайомця віяло

впевненою силою, хвилі якої відчувалися буквально фізично. І ця сила справила належне враження на моїх переслідувачів... Такі, як вони, сміливці лише на словах, коли нападають групою на одиночку, подібну мені... варто з'явитися комусь ще, і вони відступають...

Ось і ці красені зволіли не зв'язуватися з нічним перехожим.

– Пробач, братан, ми просто пожартували... – покаявся хлопець, спішно (наскільки дозволяв його стан) відступаючи від мене.

– Це взагалі моя приятелька! – мовила Роза, від переляку навіть протверезівши трохи.

– Ну так, звичайно ... – пробурмотіла я, втім, неголосно.

Я ще не цілком отямилася, мене всю трясло... і остаточно розслабитися і заспокоїтися я зуміла лише коли Роза з приятелями квапливо ретирувалися. Тільки тоді я знесилено прихилилася до стіни і втомлено заплющила очі. Мені не вірилося, що все обійшлося...

– Я проводжу вас, – пролунав все той же владний голос зовсім поруч зі мною.

Я відкрила очі і побачила вилицювате виразне обличчя незнайомого і досить ще молодого чоловіка. Обличчя негарне, але таке, що запам'ятовується... люблю такі обличчя!

– Це необов'язково... – протягнула я.

– Обов'язково, – він не питав, він стверджував. Здавалося, він взагалі звик віддавати розпорядження... і чекав, щоб їх негайно виконували.

– Але я живу на житловому масиві Перемога, – несміливо зауважила я.

Незнайомиць підняв брови.

– Ну то й що? Я не дозволю вам у черговий раз потрапити в халепу... Сьогодні явно не ваш вечір, – тут він дозволив собі легкий смішок.

Я невпевнено посміхнулася у відповідь. Сперечатися далі не було сенсу, я і справді не хотіла сама добиратися додому... врешті-решт, наближається північ!

Ми викликали таксі, і додому я доїхала не лише з вітерцем, але й з комфортом. На жаль, умови в машині не сприяли відвертому спілкуванню, так що я майже нічого не дізналася про свого чудового рятівника. Тільки з'ясувала, що звать його Максимом, і він – тим-лідер команди програмістів у великій європейській компанії, один з філіалів якої розташований у нас в Дніпрі.

Мене довели до самого під'їзду. Максим вийшов з таксі, проводжаючи, і на прощання м'яко стиснув мої пальці... Мені здалося, він хотів щось сказати або запитати (може, номер телефону?), але в останню мить наче передумав і, блиснувши посмішкою, пішов...

Чесно кажучи, я трохи засмутилася. Я вже собі придумала багато чого... Дурні ми, жінки, створіння! Надто вже романтичні...

Урок № 19:

- Коли починаєш змінювати свій характер, змінюється все навколо. Змінюється ваш світ! І будьте готові до несподіванок... інколи – не дуже приємних! Це – необхідний етап становлення особистості. І якщо вас підштовхують до прірви – не падайте, летіть... адже у вас тепер є крила.

Розділ 20. Гарний жест

Записано від імені Радимира Видосвіта

Я не бачив Олену до наступного заняття, не намагався більше ні писати їй, ні телефонувати. Як то кажуть, на милування нема силування...

Під час уроку я теж спочатку тримався немов би відсторонено... проте все одно не зміг не помітити дивну зміну в поведінці як Олени, так і (оце парадокс!) Рози. Олена поводитися не те щоб зарозуміло... впевнено, чи що? А Роза була трохи збентежена і незвично мовчазна. Навіть не відпускала свої уїдливі коментарі. Здавалося, між дівчатами щось сталося, якийсь неприємний інцидент... Зізнаюся, моя цікавість розігралася, однак розпитувати я не став. Захочуть – розкажуть. Лізти в душу не в моїх правилах...

Тим часом я почав лекцію про ефективні жести.

– Функція жестів, – розповідав я, – привертати та утримувати увагу. Стояти «руки в брюки» або «руки по швах» – явно не зовсім правильний шлях поведінки під час виступу. Жести повинні посилювати враження від вашої промови! Зауважте, як я рухаюся, як тримаю руки... Поспостерігайте за різними ораторами, які виступають, наприклад, на якомусь шоу – зрозуміло, *хорошими* ораторами. Або навіть шоуменами. Спробуйте щонебудь перейняти, чомусь навчитися.

Я трохи помовчав (пам'ятаєте лекцію про паузи?) та продовжив:

– Взагалі жести бувають кількох видів. Помірні жести, широкі, жести-субтитри...

– Це як? – здивувався Кирило.

Я охоче пояснив. Люблю, коли ставлять доречні питання – отже, слухають!

– Субтитри – це коли ми своїми жестами немов ілюструємо власне мовлення. Метод дещо спірний, але деякі оратори вміло і активно його експлуатують... А взагалі набір жестів для кожної людини індивідуальний. Універсального набору жестів просто не існує!

– Ну, бодай якісь поради є? – похмуро поцікавилася Роза.

Що це з нею, справді? Дівчина явно не в дусі!

– Є, – відповів я, проігнорувавши її роздратованість. – Головне правило – не стійте нерухомо, як бовдур, і тримайте руки трохи зігнутими в ліктях... так буде простіше жестикулювати, ви зекономите безліч часу і сил. Ну і, звичайно, жести мають бути по можливості «відкритими». Тобто ніяких рук, зчеплених на грудях, і такого іншого. Подібні прийоми не заборонені, але використовувати їх можуть лише досвідчені оратори – вони знають, коли це буде доречно. А ви не вгадаєте і справите враження людини «закритої»...

– А можна взяти що-небудь у руки? – запропонувала подруга Рози. – Блокнот, наприклад?

– Як варіант, – погодився я. – Блокнот, аркуш з доповіддю... якщо умови дозволяють. Для новачка такий метод цілком підходить. А взагалі єдиний спосіб навчитися красиво і грамотно жестикулювати – це багато практикуватися. Чим ми і займемося, коли я перевірю домашнє завдання. Здається, я просив підготувати кілька коротких скоромовок. Всі зробили?

Негативне мукання окремих осіб мене анітрохи не здивувало. Ледарі ніколи не переведуться...

Урок № 20:

- Функція жестів – привертати й утримувати увагу. Вони мають підсилювати вашу доповідь.

- Жести бувають кількох видів: помірні, широкі і «субтитри», коли ми своїми жестами немов ілюструємо власну промову.
- Набір жестів для кожної людини індивідуальний. Універсального набору жестів просто не існує.
- Головне правило – не стояти нерухомо і тримати руки трохи зігнутими в ліктях. Так буде простіше жестикулювати, ви зекономите безліч часу і сил. Крім того, жести мають бути по можливості «відкритими».

Розділ 21. Чітко і ясно

Записано від імені Олени Владимирової

У мене в душі вирувала іскриста веселість. Я відчувала себе як ніколи сильною, впевненою в собі... Остаточно заспокоївшись після невдалого кіноперегляду, я раптом чітко усвідомила, що зробила рішучий крок у нове майбутнє... і зачинила двері у своє минуле життя сірої мишки. Зрештою, Роза вважає мене небезпечною суперницею... це приємно, це ознака моєї перемоги.

А вже коли я побачила притихлу Розу... О, я відчула справжнє блаженство! Нашій красуні явно соромно! Вона протверезіла і зрозуміла, яку дурість мало не зробила. Навряд чи пані Михайлюк від природи «лиходійка» – просто алкоголь зробив свою справу.

Так що заняття у Радимира пройшло «на ура»! Особливо мені сподобалося тренувати скоромовки. Ось де ми всі насміялися від душі – і я теж! Причому вчитель наш, здається, був дещо здивований... Мабуть, помітив зміну в мені і Розі і намагався зрозуміти, що ж між нами сталося. У спостережливості йому не відмовиш!

Втім, питань він не ставив, хоча поглядав на нас з Розою не без цікавості... Розумний і по-своєму делікатний чоловік. Шкода, не мій...

– Скоромовки – відмінне тренування для оратора! – сказав нам «розумний і в міру делікатний» чоловік. – Раджу регулярно їх практикувати. Тільки робіть це правильно, говоріть чітко. Чітко і ясно.

– Взагалі це здорово – коли все чітко і ясно. Скрізь... – невинним тоном вставила я.

І Радимир, і Роза стрельнули в мене очима... Напевно, вони по-своєму зрозуміли мою фразу, причому кожен – на свій лад! Це було забавно... Я відчувала себе п'яною без вина. Вільною...

Після уроку Радимир, здається, хотів мене перехопити, але його випередила Роза. Підійшла, постояла, переминаючись з ноги на ногу... Я мовчки чекала, не маючи наміру їй допомагати. Нехай попітніє.

– Слухай... – нарешті, видавила із себе грудаста брюнетка, не дивлячись на мене. – Ти... коротше, по-дурному так вийшло...

– Є таке слово – «вибач», – глузливо підказала я. – І я відповім: О'кей, забудьте!

Вона спідлоба глянула на мене:

– Забуто, точно?

Ну, що з неї візьмеш? Пустушка... Чого я взагалі її боялася?!

– Точно, – поблажливо зронила я, відчуваючи власну силу. – Тільки бажано, щоб таке не повторювалося...

– Та я просто перебрала трохи, – зізналася Роза зі смішком. Майже дружелюбно. – Найшло щось...

Я скоса глянула в бік Радимира. Він був далеко і не чув нас...

– Тобі подобається наш вчитель? – впівголоса запитала я, обережно кивнувши в його бік. – У цьому вся справа?

Роза почервоніла і відвела погляд.

– Ну... Не те щоб...

– Він одружений, – холоднокровно викрила я його. – Я бачила його в парку. З дружиною і дітьми.

Вона витріщила на мене очі.

– Та ну?! Невже?!

– Ага, – з жалем підтвердила я. – Уявляєш?

– От так гад! А як упадав за нами!

Ну, тут вона явно перебільшила... *Упаданням* його дружні знаки уваги можна було назвати з великою натяжкою... Але я не стала сперечатися.

– Еге ж, – поблажливо погодилася я з нею. – Буває й таке...

Загалом, розлучилися ми з Розою майже по-дружньому. Принаймні – не як вороги.

Урок № 21:

- Скоромовки – відмінний спосіб тренування для майбутнього оратора.
- Почніть з простих скоромовок і поступово вибирайте все більш і більш складні.
- Намагайтеся вимовляти скоромовки чітко, ясно, виразно.

Розділ 22. Не будь нудним

Записано від імені Радимира Видосвіта

Цього разу ми говорили про інтонування.

– Усне мовлення без інтонації здається нудним, сухим і млявим, – пояснював я. – Тільки за допомогою переливів голосу можна зробити будь-яку розповідь живою і експресивною. Тому інтонацією називають ритміко-мелодійний бік процесу говоріння. Поясню по-простому: інтонування – це «тихіше-голосніше», «швидше-повільніше»... До речі, паузи теж частково належать до інтонування. Коротше, інтонування – це наділення мовлення різними ефектами... Як думаєте, навіщо це потрібно?

Я уважно оглянув свою аудиторію, вдаючи, ніби цікавлюся однаково всіма, тоді як насправді мене найбільше займали дві особи – Олена і Роза. Як не дивно, дівчата сьогодні були налаштовані дуже дружлюбно... добродушно, я б сказав! Роза не намагалася звично вражати і (клянусь!) іноді посміхалася Владимировій. Рішуче, жіноча душа – загадка...

Тим часом на моє запитання спробував відповісти Кирило:

– Ну, певно, інтонування допомагає зробити наше мовлення красивішим?

– Так, звісно, – кивнув я. – Але це другорядний момент. Набагато важливіше інше... Запам'ятайте назавжди, головне завдання оратора – не бути одноманітним, а отже – передбачуваним, і отже – нудним. А інтонування якраз і допомагає нам бути більш різноманітними! Розумієте? Коли слухач не знає, чого йому чекати... Це дуже важливо!

– А якщо доповідь серйозна? – запитала Олена. Дивилася на мене при цьому до того байдуже, що мені не по собі стало. – Не всі прийоми можна використовувати, якщо читаєш, наприклад, лекцію...

– Звичайно, – одразу погодився я. – Інтонація оратора має відповідати його особистості, темі виступу і менталітету слухачів. Усе це потрібно продумати заздалегідь! Імпровізувати теж корисно, але не на перших порах... Тому проаналізуйте свою майбутню промову: де доречні паузи, де краще говорити тихіше, де – прискорити темп. Прорепетируйте це! Повірте, результат буде вартий витрачених зусиль.

Після занять я підійшов до Олени – цього разу вона не поспішала вислизнути, і її не відволікала Роза. Нарешті ми можемо поговорити!

– Як життя? – спитав я обережно.

Вона знизала плечима, не піднімаючи очей від своєї сумки, речі в яку складала ну дуже зосереджено...

– Все добре, Радимир, – голос звучав прохолодно. – Урок був цікавий, до речі. Я так багато дізналася завдяки тобі ...

Остання фраза здалася мені двозначною.

– А що у вас з Розою сталося? – поспішно перевів я розмову на іншу тему. Та й справді цікаво було! – Якщо не секрет, звичайно.

Вона подивилася на мене і навіть трохи посміхнулася. Так, злегка, одними куточками губ...

– Дурниця... сталося у нас з нею... зіткнення ... в підсумку все гарно закінчилося.

Не хоче зізнаватися... може, за кавою стане більш балакучою?

– Пройдемося? – запропонував я ніби між іншим.

В її очах загорівся недобрый вогник.

– Знаєш... – сказала Олена з гірким сміхом після паузи (доволі прорахованої, визнаю, як професіонал!). – Твоя дружина могла б неправильно зрозуміти таку пропозицію. Вона, звичайно, *суто дружня*...

– *боже, до чого іронічно вона це вимовила!* – Але дружина – вона вирішить інакше, впевнена.

Чорт забирай, Ірина б і вирішила інакше. Гаразд... ні так ні. Не дуже й хотілося!

Але, проводжаючи Олену поглядом, я не без смутку думав, що скоро наші уроки завершаться... і разом з ними зникнуть приводи для зустрічей.

Або я помиляюсь? Раптом я зможу зберегти Олену у своєму житті?... Про це варто було подумати...

Урок № 22:

- Усне мовлення без інтонації здається нудним, сухим і млявим. За допомогою переливів голосу можна зробити будь-яку розповідь живою і експресивною: «тихіше-голосніше», «швидше-повільніше»
- Головне завдання інтонування – зробити мовлення оратора менш монотонним і нудним, оживити виступ.
- Інтонація оратора має відповідати його особистості, темі виступу і менталітету слухачів. Усе це потрібно продумати заздалегідь.

Розділ 23. Італійське кіно

Записано від імені Олени Владимирової

Усе рано чи пізно закінчується. Ось і курс ораторської майстерності добіг кінця... Здавалося б, минуло всього кілька тижнів... а скільки всього сталося! Я вже не та, що раніше. Я інша. Сподіваюся – краща.

На останньому уроці ми повторювали пройдене. Практика, практика – улюблене слово Радимира. Цим ми і займалися... практикувалися! Скоромовки, інтонування, паузи... здається, згадали все. Щось у мене виходило краще, щось – гірше. Але це було неважливо. Важливо, що я більше не боялася провалу. Я знала – буде страшно. Буде не по собі. Але тепер я розуміла, що впораюся, не зіпсую враження невдалим виступом... а може, і зачеплю кого-небудь промовою! Все можливо!

– Тепер – про іспит, – сказав Радимир незвично серйозним тоном, без посмішки. Здавалося, він хоче підкреслити важливість своїх слів. – Вам потрібно буде підготувати рецензію на будь-яку роботу італійського кінематографа...

– На італійський фільм? – уточнила Роза.

– Так, – кивнув Радимир. – Бажано не новинку, а що-небудь зі старих фільмів... відносно старих, звичайно. Давайте подумаємо, хто і що вибере?

В результаті мені дістався провокаційний фільм «Малена» – я бачила його одного разу... вельми пікантний! Коли б не почервоніти, рецензуючи його публічно!

– У вас будуть слухачі, – попередив наш вчитель суворо. – Це буде вечір італійського кіно, і вам треба проявити себе. Вас будуть слухати як фахівців, розумієте? Як справжніх ораторів! Так що не ганьбіть мене...

Цього тільки не вистачає! Хоча як тренування перед Доленосним Виступом непогано... Краще вже виявлю свої слабкі місця під час іспиту – з'явиться шанс підкоригувати їх до заповітного дня!

– Подивіться фільм, який вам дістався у завданні, і напишіть на нього емну і цікаву рецензію... хвилин на 5-10, – пояснював Радимир, крокуючи перед нами. Він ніби трохи хвилювався, переживав, чи впораємося ми... уболівав. Не приховую, це було приємно.

– А що казати? – з тривогою запитала Роза. Відтоді, як вона спробувала вибачитися переді мною (ну, з натяжкою, звичайно...), наші стосунки налагодилися. Ми не стали друзями, зовсім ні.... але вже не були ворогами! Мимоволі згадувалася розповідь Радимира про його роль тамади на весіллі молодої пари, коли наш вчитель завдяки витримці і кмітливості зумів п'яного гостя, який образив його, перетворити в приятеля. У мене вийшло повторити цей спритний трюк, нехай майже несвідомо!

– Що говорити? – повторив Радимир. – Про фільм, звичайно!

– Переказати сюжет? – наполягала Роза. Здається, її почав бити «мандраж», як кажуть студенти перед сесією...

– Ваше завдання – «продати» сюжет, грубо кажучи! Заінтригувати слухача, пробудити в ньому бажання подивитися фільм. А вже як ви це зробите – вирішуйте самі! У вашому арсеналі – сила-силенна ораторських прийомів... думайте, думайте... можете надіслати на мою пошту чорновий варіант... я висловлю свою думку, дам пораду. І не забудьте про відеоматеріал!

– Про що? – ось тепер і я занепокоїлася.

Радимир з усмішкою глянув на мене:

– Пам'ятаєте, я казав, наскільки важливий візуальний матеріал? Він розбавить вашу промову, оживить її. А вже якщо ми говоримо про фільми, то без відеосупроводу нікуди! Зараз існує безліч програм, за допомогою яких можна зробити цілком стерпний ролик. Проявіть креатив!

Після заняття Радимир знову зупинив мене... Я вже почала до цього звикати.

– Хвилюєшся? – спитав він, вдивляючись у моє обличчя з якимось дивним почуттям... немов шукав щось і не знаходив.

– Так, – я не стала брехати. – Але це не те хвилювання, якого потрібно боятися. Мені здається, таке хвилювання нормально... для новачка...

– І для досвідченого теж, – підтвердив Радимир. – Хвилювання нормальна річ. Адже ми не роботи, врешті-решт! Ми живі люди, а люди за своєю природою емоційні...

Він говорив ніби не зовсім те, що хотів... здавалося, він намагається підібрати інші слова – намагається, шукає, але не може знайти потрібні... Є речі, про які непросто сказати вголос.

– Олено... – вимовив Радимир, помовчавши. Голос його звучав сумно.

– Так? – я глянула на вчителя з прихованою надією. Хоча не знаю, на що я сподівалася... адже він одружений!

І знову він сказав не те, що хотів. Впевнена в цьому...

– Щастя тобі...

Я видавила із себе посмішку.

– Спасибі... Не тільки за побажання. За все. Ти допоміг мені знайти свій шлях...

Залишаючи аудиторію, я буквально відчувала на своїй спині його пронизливий погляд. Ми так і не сказали один одному найголовнішого... А це ж наша передостання зустріч.

...

Здійснилося! Слава всім богам, які тільки є! *Склала, склала, склала!*

Було важко, о так! Страшно – як ніколи! Але, чорт забирай, який же я тепер відчуваю кайф! Адреналін ще той... щось подібне я відчувала, зважившись покататися на гірках в аквапарку – а я смертельно боюся висоти! Спочатку – дикий жах, до нудоти, потім – щастя й ейфорія. Екстаз...

І ось зараз те саме. *Я впоралась.*

Рецензія сама по собі мені вдалася без проблем. Я легко пишу, так що завдання було не таким вже складним. Ось красномовно подати її вголос – інша справа. Це для мене не так просто. Я довго репетирувала, дістала вдома всіх рідних своєю Маленою, зате під час іспиту блиснула! Пару разів, виступаючи, зловила задоволений погляд Радимира – він начебто пишався мною, своєю ученицею! І це відверте схвалення в його очах підбадьорювало мене всі 10 хвилин ораторства.

І ось я з яскравим сертифікатом, що підтверджує мої новонабуті ораторські таланти, підходжу до Радимира. Я не можу не подякувати йому, не можу не попроситися. Він так багато зробив для мене! Не його вина, що він одружений... він не зобов'язаний бути вільним.

Я не встигла сказати «дякую» – Радимир випередив мене. Обхопивши мої долоні своїми пальцями (я мимоволі здригнулася від його дотику), він м'яко вимовив:

– Олено, ти була чудова. Справді чудова.

Я вірила йому. Я і сама відчувала, що проявила себе не так вже й погано.

– Переконаний, ти гідно виступиш і на своєму заході, – продовжував Радимир, не випускаючи моїх рук. – Коли він, до речі? І де? Я хотів би прийти, повболівати...

Я коливалася мить, потім все ж таки назвала адресу і час. Зрештою, нехай в залі буде хоч одне добродушне обличчя. Хоч хтось, хто щиро бажає мені перемоги, успіху. Як там навчав Радимир? Вибрати в залі кількох фаворитів? Один вже є!

– Надішли мені свою промову, – запропонував Видосвіт. – Я перегляну, може, що пораджу.

Я обіцяла. І правда – чому б ні?

Додому я поверталася в піднесеному настрої, причин для якого була безліч. Іспит склала, наслухалася компліментів, та й Радимир був особливо милий сьогодні... майже романтичний. А раптом... раптом?

Я тріумфувала, не знаючи, що головне ще попереду. Це «головне» в особі чарівного парубка з букетом півоній у руках чекало мене біля мого ж під'їзду... Я одразу впізнала Максима. Чоловіка, який врятував мене від Розі з її маленькою свитою.

– Ти *мене* чекаєш? – запитала я здивовано і радісно, автоматично переходячи на «ти».

– Тебе, – посміхнувся він у відповідь, урочисто вручаючи мені квіти.

Я із задоволенням прийняла букет і вдихнула його солодкий аромат... люблю півонії!

– А коли б я прийшла запізно? – запитала я трохи грайливо.

Максим посміхнувся:

– Я провів невелике розслідування, порозпитував сусідів і з'ясував, де ти живеш... зайшов. Там твої батьки сказали, що ти будеш за пару годин. Я купив квіти і чекаю.

– Так ти познайомився з моїми батьками?! – жахнулася я. Моя мама – людина не для слабких нервами... може налякати невідготовлених.

– Можна й так сказати... – розсміявся він.

– Було б простіше попросити мій номер телефону минулого разу, – зауважила я, посміхаючись.

– Простіше – так. Але не дуже романтично...

Істинна правда! Що ж, я скучила за романтикою... і була готова до щедрої її порції.

Урок № 23:

- Практика, практика, практика... без цього нікуди! Завзято відточуйте свою ораторську майстерність і пам'ятайте, що приказка «Повторення – мати навчання!» містить в собі раціональне зерно.

ЕПІЛОГ

Приміщення анітрохи не нагадувало величезний зал з кошмарів Олени. Обстановка виявилася куди більш камерною... І сцена була зовсім скромною, навіть не сцена, а невелика трибуна. Однак це аж ніяк не зменшувало серйозності події. Та й публіка зібралася досить солідна.

Як не дивно, Радимир хвилювався, хоча йому виступати не належало. Хвилювався за Олену. Чи впорається вона? Прагнення домогтися максимального успіху може з нею зіграти злий жарт...

Олена була не єдиною, хто виступав, і Радимир майже задрімав, заколисаний надзвичайно нудними промовами інших горе-ораторів. Втім, це був хороший знак – його протеже ну ніяк не могла виступити гірше! Уроки хоч щось, але дали.

Він переконався в цьому, коли надійшла черга Олени виголосити промову. Одягнена в елегантну сукню, з ретельно укладеним волоссям, вона була напрочуд жіночна... дивно гарна. Радимир навіть засумував трохи, дивлячись на неї.

Дівчина все зробила правильно. Паузи, інтонації... жести. Ефектний початок промови, захоплююча розповідь у цілому... виразна кінцівка. Все так, як і треба. Як він вчив... Слухачі були підкорені, і Радимир не став винятком. Відрадно спостерігати, як вчорашній незрілий плід наливається соками, перетворюючись у стигле яблуко... А садівник не хто-небудь, а ти! Відразу розумієш, що працюєш даремно. Комуś це потрібно...

Аплодисменти, якими публіка нагородила Олену, були щирими, і Радимир із задоволенням вніс свою лепту в цей грім оплесків. Дівчина розчервонілася від задоволення, заусміхалася, ще більше розквітла... її відразу оточили, щось запитували.

Видосвіт не став заважати, стояв трохи осторонь, злегка посміхаючись і розуміючи, що саме в цю секунду Олена «кує свою вдачу». Нехай поговорить... він почекає.

Але ось, нарешті, її залишили в спокої... і Радимир вже рушив у її бік, проте його випередив якийсь тип, чоловік років 35, зовні абсолютно звичайний, ну хіба що спортивний. Він підійшов до неї з букетом троянд, які Олена прийняла з лагідною усмішкою закоханої жінки... закоханої, так! Отже, це не випадковий гість вечора. Це її друг, близький друг... виходить, Олена була обопільною? Він, Радимир, одружений, але і вона не вільна? Або цей громадянин з'явився в її житті недавно? Все можливо, врешті-решт, ТАК посміхаються лише на перших порах романтичних побачень... поки ще все нове, все таємниця... все попереду!

Видосвіт подосадував, що сам не додумався прийти з букетом... Хоча що б це змінило? Ну, принаймні, він тепер розуміє, що відчувала Олена, побачивши його в парку з дружиною...

А Олена тим часом помітила його, зніяковіло посміхнулася, щось шепнула супутнику... той кивнув, і вони попрямували до Видосвіта.

«Мабуть, хоче представити мене своєму хахалю...» – похмуро подумав Радимир, спостерігаючи, як закохана пара наближається до нього.

– Я так рада, що ти прийшов мене підтримати! – сказала Олена, як здалося Радимиру, трохи фальшиво. Або у нього від раптового нападу ревності розігралася уява?

– Я не міг не прийти, – відповів Видосвіт, знизуючи плечима. Неохоче додав: – Ти прекрасно виступила. Молодець.

Його сухуватий тон ніяк не пов'язувався з озвученою похвалою. Олена відчула невдоволення колишнього вчителя, почервоніла і, взявши під руку свого кавалера, зніяковіло промовила, ніби тільки схаменувшись:

– Пробачте, забула вас представити! – тепер голос дівчини пролунав зовсім вже фальшиво, з непереконаливою бадьорістю. – Це Радимир, мій вчитель ораторської майстерності... я про нього розповідала... А це – Максим, мій друг...

– *Близький* друг, – вставив той, свердлячи поглядом Видосвіта. Здавалося, Максим безпомилковим чуттям розпізнав у Радимирі не просто «вчителя ораторської майстерності»... і останньому це навіть трохи лестило.

– Приєднаєшся до фуршету? – квапливо втрутилася Олена, м'яко і заспокійливо стискаючи лікоть Максима.

– А буде ще і фуршет? – протягнув Радимир не без прихованої іронії... яку Олена або не відчула, або вважала за краще проігнорувати.

– Буде, – з посмішкою підтвердила вона. – Підеш?

У Радимира не було ні найменшого настрою «фуршетствувати»... спостерігаючи за цими голубками.

– Ні, я вже піду додому... – ввічливо відмовився він.

– Що ж... – зітхнула Олена – Може, ще побачимося коли-небудь?

– Можливо, – нещиро погодився Радимир. – Чому б ні?

Дівчина, мабуть, теж не вірила, що їм судилося знову перетнутися. Винувато посміхнувшись на прощання, вона пішла, йдучи за Максимом, який явно втомився від цієї дещо двозначної розмови.

Радимир із сумом дивився їм услід... втім, смуток був, скоріше, світлим. Зрештою, він, пан Видосвіт, щасливо одружений, а Олена... Олена просто мрія, якій не судилося стати реальністю.

...І все-таки приємно усвідомлювати, що саме він (він, а не Максим!) допоміг їй зробити крок до майбутніх успіхів (а що успіхи прийдуть, Радимир не сумнівався).

Пора додому, пора. Вдома на нього чекає Ірина, чекають Катруся і Сашко. Чекає люба родина. Люди, важливіше яких немає для нього на світі...